

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ КАЗОК»**

Виконала:

студентка II курсу, 63 групи
спеціальності 012

«Дошкільна освіта»

Письменна Ірина Миколаївна

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри мов
і методики їх викладання
Мірошник Ірина Василівна

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 20__ року.

Студентка _____ (підпис)
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____ (підпис)
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____ (підпис)
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти

протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____ Ірина ТУРЧИНА
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ КАЗОК.....	7
1.1. Поняття і зміст екологічної компетентності та особливості її прояву у вихованців закладів дошкільної освіти.....	7
1.2. Види казок та їх роль у формуванні екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.....	24
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ВПЛИВУ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	35
2.1. Критерії оцінювання сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.....	35
2.2. Розробка та проведення експериментального навчання з метою формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.....	39
2.3. Методичні рекомендації щодо формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок	50
Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
АНОТАЦІЇ.....	63
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ стикається з низкою серйозних проблем, пов'язаних із негативним впливом людини на навколишнє середовище, і в цьому контексті формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку постає як важливий крок до зміни цієї тенденції. Дошкільний вік вважається критичним періодом для формування цінностей і навичок, включаючи й ставлення до природи, позаяк діти, які навчаються берегти природу в ранньому віці, в подальшому стають відповідальними громадянами. Актуальною підставою для формування екологічної компетентності дошкільників є також і те, що ключову роль у цьому процесі відіграють педагоги і батьки, тому вивчення кращих педагогічних практик та методів, а також вдосконалення традиційної методології стає важливим завданням як науковців, так і вихователів закладів дошкільної освіти. Крім того, набирає обертів вивчення впливу навколишнього середовища на психічний стан дітей та їхній психосоціальний розвиток з метою покращення загальної психологічної стійкості і розуміння ними важливості дбайливого ставлення до природи. Усе це відбувається в умовах зростаючих глобальних викликів, де екологічна компетентність кожної особистості постає ключовою для випрацювання нею свідомих рішень і прийняття відповідальності за життя на нашій планеті.

Проблематика формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку знайшла своє відображення у наукових розвідках багатьох вітчизняних дослідників (загальнодидактичні засади реалізації компетентнісного підходу в екологічному вихованні дошкільників – Г. Беленька, Т. Науменко, О. Полєвіна, Н. Лисенко, О. Максимова, З. Плохій та багато інших; казка як методичний засіб екологічної освіти дошкільників – Г. Беленька, Н. Вахняк, О. Лопатіна, А. Пасічник, В. Белова, Т. Дука, Т. Науменко тощо. Попри це, в сучасній українській дошкільній педагогіці залишаються майже нерозробленими теоретичні та практично-методичні аспекти використання саме екологічних казок для дітей дошкільного віку, що,

у свою чергу, потребує відповідного науково-теоретичного і методичного обґрунтування й тим самим актуалізує безпосередньо тему нашого дослідження.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив казок на формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Розкрити зміст поняття «екологічна компетентність» у контексті української та зарубіжної дошкільної педагогіки.
2. Дослідити класифікацію казок як методичного засобу формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку.
3. Визначити критерії оцінювання сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.
4. Здійснити опис підготовки та проведення експериментального навчання з метою формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.
5. Розробити загальні методичні рекомендації для вихователів ЗДО щодо формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

Об’єкт дослідження – процес формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

Предмет дослідження – казка як методичний засіб формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Методи наукового дослідження. Для розв’язання поданих завдань використані загальнонаукові методи – аналітичний, узагальнення, системно-структурний, спостереження, опитування, порівняння, оцінювання, експериментальний, статистичний.

Наукова новизна дослідження полягає у реалізації новаторського методологічного підходу, пов’язаного із використанням екологічних казок, в інтеграції останніх з іншими методами з метою створення комплексного й

ефективного методу навчання та виховання, а також у можливості його адаптації до чинних навчальних програм дошкільної освітньої ланки.

Практичне значення роботи полягає у широких можливостях використання методичних рекомендацій щодо формування екологічної компетентності у вихованців старших груп закладів дошкільної освіти вихователям та батькам, інтеграції їх у заняття з малювання, зв'язного мовлення, ознайомлення з довкіллям тощо, для розробки авторських казок з екологічної проблематики, оновлення змісту занять із формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

База дослідження – дошкільний підрозділ Сновської початкової школи Сновської міської ради Корюківського району Чернігівської області.

Апробація результатів дослідження: Результати дослідницької роботи були представлені та обговорені на таких науково-практичних конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців та студентів «Сучасна освіта: перспективи розвитку» (28 березня 2023 р., м. Чернігів), тези доповіді «Роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку» [42, с. 33-35]; Всеукраїнська онлайн-конференція з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації» (30 травня 2023 р., м. Чернігів), тези доповіді «Екологічна казка як методичний засіб формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку» [41, с. 54-56]; участь у методичному семінарі для вихователів ЗДО на базі дошкільного підрозділу Сновської початкової школи Сновської міської ради Корюківського району Чернігівської області, доповідь «До питання формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок» (4 жовтня 2023 р., м. Сновськ).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (51 найменування) та додатків. Повний обсяг дослідження становить 72 сторінки, з них основний текст – 56 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ КАЗОК

1.1 Поняття і зміст екологічної компетентності та особливостей її прояву у вихованців закладів дошкільної освіти

Компетентнісний підхід, запроваджений в українській дошкільній освіті, ґрунтується на ідеї, що найважливішим в освітньому процесі є не тільки передача фактичних знань вихованцям ЗДО, але й розвиток певних навичок, які дозволять дитині успішно функціонувати в сучасному суспільстві. Сутність компетентнісного підходу у вихованні дошкільників можна описати наступними концептуальними напрямками:

- орієнтація на розвиток, тобто замість одноразового вивчення фактів, акцент має робитися на розвитку навичок, які дитина може використовувати в різних контекстах (навички спілкування, творчого мислення, вирішення проблем повсякденного життя тощо);
- індивідуалізація, тобто врахування індивідуальних особливостей кожної дитини через розуміння її потреб, інтересів, темпів розвитку з метою надання належної підтримки;
- комплексний підхід, в основі якого лежить ідея того, що формування особистості дитини не обмежується лише навчанням, а включає в себе також фізичний, емоційний, соціальний, мовленнєвий та інший розвиток;
- наголос на практичних навичках, тобто навчання дітей застосовувати свої знання та набуті навички в різних життєвих ситуаціях, робити власні висновки і вирішувати завдання;
- розвиток критичного мислення як навчання дітей аналізувати й оцінювати інформацію, робити вибір на основі обґрунтованих аргументів;

- стимулювання творчого потенціалу через розвиток дитячої творчості та уяви, надання можливості виражати свої думки та ідеї;
- сприяння самостійності та відповідальності дітей;
- формування ціннісних орієнтацій шляхом розвитку почуття відповідальності за природу, взаємоповаги до інших людей, бажання допомагати тощо;
- готовність до життя в суспільстві шляхом набуття необхідних навичок для вибору професії та самореалізації.

Таким чином, компетентнісний підхід враховує, що сьогоднішні дошкільники будуть завтрашніми громадянами і професіоналами, а тому важливо підготувати їх до всіх аспектів життя.

Ключовим поняттям компетентнісного підходу виступає компетентність – у загальному розумінні – набір знань, навичок, вмінь та якостей, які дозволяють індивіду успішно вирішувати завдання та справлятися з конкретними ситуаціями в певній сфері. Зміст родового поняття «компетентність» висвітлено у численних працях вітчизняних науковців І. Бега [5], Н. Бібік [21], С. Бондар [10], І. Єрмакова [21], О. Овчарук [22] та ін., а також багатьох зарубіжних дослідників (D. McClelland [51], R. Boyatzis, L. Darling-Hammond, M. Fullan [49], R. Marzano [50], J. Raven [52] тощо). Наявний значний обсяг науково-теоретичного доробку з проблеми дефініції поняття компетентності, на наш погляд, вказує на відсутність єдиного розуміння дослідниками цього феномена, що можна пояснити насамперед його багатогранністю та широким спектром застосувань у різних контекстах та дисциплінах.

Виходячи з цього, можемо визначити декілька причин, з яких компетентність тлумачиться по-різному. Зокрема, серед них можна вказати контекстуальність (змістовне наповнення поняття компетентності відрізняється у різних дисциплінах та галузях знання і залежить від того, в якому контексті даний термін використовується), природну еволюцію терміну (концепція компетентності постійно розвивається й адаптується до сучасних

вимог і потреб суспільства синхронічно до розвитку технологій, культури та наукових відкриттів), нефіксованість спектру вмінь та навичок індивіда, а також існування різних підходів до вимірювання компетентностей (відмінні між собою методи та критерії). Усі ці чинники й обумовлюють багатогранність та різноманітність тлумачень поняття «компетентність», що робить його важливим та універсальним інструментом у багатьох сферах життя.

Логіка вивчення науково-теоретичних засад формування екологічної компетентності у дошкільників вимагає також від нас з'ясування питання про характер даного типу компетентності. Зокрема, чимало зарубіжних дослідників (Д. Гоулдін, Р. Штернберг, Г. Говард, Р. Майєрс, Д. Гопкінс, Т. Вагнер, Т. Дінглер та ін.) вважають її ключовою, пояснюючи це тим, що екологічна компетентність належить до особливо важливих та загально використовуваних і має суттєве значення для різних аспектів життя, позаяк її прояв впливає не лише на здоров'я, але й на інші сфери суспільного функціонування особистості – комунікацію з іншими, професійну та навчальну діяльність, побут, дозвілля тощо. Екологічна компетентність як розуміння природних процесів, принципів екосистем та впливу людини на природне середовище, цим не вичерпується й означає також усвідомлення людиною важливості бережливого використання природних ресурсів та здатність приймати відповідальні рішення щодо екологічних питань. Відтак, з точки зору української дослідниці С. Бондар, екологічну компетентність цілком можливо розглядати не лише як ключову, але й інтегровану якість особистості [9, с. 46], оскільки її компоненти охоплюють усі аспекти біопсихосоціальної природи людини (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура ключової компетентності як інтегрованої якості особистості

№ з/п	Компоненти	Зміст компоненту
1.	Мотиваційний	Позитивна пізнавальна установка особистості, її ставлення до діяльності, особистісний і суспільний смисл, самоактуалізація
2.	Когнітивний	Готовність і успішність оволодіння знаннями, способами діяльності, готовність і вміння здобувати інформацію з різних джерел, самооцінка
3.	Операційно-діяльнісний	Навченість – готовність оперувати отриманими знаннями і вміннями; готовність і здатність до продовження освіти на різних рівнях, готовність до практичної діяльності, використання результатів навчання в життєвих ситуаціях, мобільність знань і вмінь, досвід творчої діяльності
4.	Емоційно-ціннісний	Потреба оволодіння знаннями, радість пізнання, активність, відповідальність
5.	Досвід соціалізації особистості	Адаптація в соціальному оточенні, комунікативність, готовність до співробітництва, самостійність
6.	Рефлексивний	Самоаналіз отриманих результатів, способу отриманого продукту тощо

Дослідження питання компетентностей дітей дошкільного віку за кордоном репрезентоване численними працями таких відомих науковців, як:

а) Ж. Піаже, швейцарський психолог та педагог, який вивчав розвиток дитини, зокрема, когнітивний розвиток і компетентності у ранньому дитинстві;

б) Л. Виготський, радянський психолог та педагог, який розвивав теорію соціального конструктивізму, згідно з якою соціальне середовище визначально впливає на розвиток компетентностей у дітей дошкільного віку;

в) Е. Еріксон, американський психолог, який вивчав соціальний розвиток та визначальні етапи психосоціального розвитку, включаючи дитинство;

г) М. Монтесорі, італійська лікарка та педагог, яка розробила власний педагогічний метод, спрямований на розвиток навичок та компетентностей у дітей через самостійну діяльність;

г) Д. Берк, британський психолог, який присвятив свої дослідження ранньому дитинству та розвитку різних аспектів компетентностей у дошкільників;

д) Л. Катц, вчителька та дослідниця в галузі освіти дитини, що працювала над питаннями розвитку різних аспектів компетентностей у дошкільників;

е) Д. Бергстром, дослідниця, що присвятила свої наукові розвідки вивченню соціального розвитку та компетентностей у дошкільників тощо.

Теоретико-методична спадщина цих науковців дозволила сучасним дослідникам розпочати осмислення необхідності екологічного виховання й формування відповідної компетентності в освітньому процесі вихованців ЗДО.

Таким чином, ми з'ясували, що поняття «екологічна компетентність» концептуально відноситься до системи психолого-педагогічних понять, що описують структуру загальної життєвої компетентності, і стосується широкого спектру взаємодії особистості і навколишнього середовища. Разом з тим екологічну компетентність як особистісну характеристику дитини дошкільного віку пропонується визначати як *«здатність особистості приймати рішення і діяти у життєвих ситуаціях так, щоб завдавати довкіллю якомога меншої шкоди»* [16, с. 123]. Зауважимо, що у царині української екологічної освіти даний термін став використовуватися раніше, аніж став цілеспрямовано розроблятися на науковому рівні.

Формування екологічної компетентності дитини дошкільного віку, як цілком слушно вважає переважна більшість дослідників, має поетапний характер. Зокрема, українська дослідниця С. Бондар [9, с. 46] пропонує загально методичну схему формування будь-якої компетентності, яка включає в себе мотиваційно-цільовий, інформаційно-змістовий, операційно-діяльнісний та практично-рефлексивний етапи (див. табл. 1.2). На нашу думку, репрезентована послідовність в цілому є логічно і психологічно витриманою, але подальший аналіз даного питання спонукає до співставлення із іншою,

пропонованою нами формалізованою схемою (див. табл. 1.3) й розгляду можливості їх взаємної інтеграції.

Таблиця 1.2

Етапи процесу формування компетентності

№ з/п	Етап	Зміст етапу
1.	Мотиваційно-цільовий	Рівень мотивації, внутрішньої потреби до навчання, рівень прагнень проявити себе, готовність досягти мети
2.	Інформаційно-змістовий	Когнітивний, оволодіння необхідними знаннями, уявленнями, нормами
3.	Операційно-діяльнісний	Процесуальний, оволодіння способами діяльності, готовність знайти, виявити, відшукати, переробити інформацію і здійснити певну діяльність
4.	Практично-рефлексивний	Здійснити продуктивну діяльність, проаналізувати процес отримання продукту – інтелектуального чи практичного, самоаналіз

Ми вважаємо, що запропонована нами схема більшою мірою відповідає завданню, яке стоїть перед вихователем ЗДО стосовно формування екологічної компетентності дошкільників, оскільки надмірна «психологізація» даного процесу часто здатна відвернути увагу від провідної освітньої лінії роботи ЗДО й перетворити освітній процес на спорадичне використання методик екологічної освіти вихованців у вигляді окремих занять чи заходів. Натомість чітке слідування даному алгоритму (табл. 1.3) дозволяє вибудовувати процес формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку осмислено й послідовно. Додамо, що психологічна складова (див. табл. 1.2) при цьому може цілком природньо інтегруватися практично у кожний етап, оскільки суб'єкт і об'єкт навчання знаходяться у постійній взаємодії; іншими словами, вихователь ЗДО, крок за кроком реалізуючи пропонований алгоритм, не лише досягатиме цілей освітньої лінії, але й організовуватиме й плануватиме свою діяльність на тривалий термін, тим самим підвищуючи і власну екологічну компетентність.

Таблиця 1.3

**Формалізована схема етапізації процесу формування
компетентності**

№ з/п	Етап	Зміст етапу
1.	Аналіз і визначення	Аналіз потреб та вимог, які стосуються конкретної компетентності, чітке визначення того, чому саме має навчитися або що саме має освоїти індивід
2.	Планування	Створення стратегії навчання або розвитку компетентності, визначення методів навчання, вибір необхідних ресурсів та встановлення мети
3.	Навчання та тренування	Здобуття індивідом знань, навичок та досвіду, необхідних для розвитку компетентності за допомогою занять, тренінгів, самостійної практики та інших форм навчання
4.	Практика та впровадження	Індивід використовує набуті знання та навички у практичних ситуаціях – виконання завдань, проєктів або застосування компетентності в реальних умовах
5.	Оцінка та звітність	Оцінка результатів та визначення ступеня досягнення компетентності за допомогою тестів, оцінок та інших методів
6.	Постійне вдосконалення	Динамічний характер компетентності вимагає постійного вдосконалення та оновлення набутих навичок та знань у даній галузі
7.	Адаптація до нових умов	Внаслідок того, що часто компетентність потребує адаптації до нових умов, технологій або вимог, індивід вимушений оновлювати свої навички для подальшого успіху

Наступним кроком у науково-теоретичному осмисленні проблеми формування екологічної компетентності дошкільників є питання щодо оцінки загального рівня сформованості екологічної компетентності вихованців ЗДО в Україні, тобто з'ясування актуального для дошкільної ланки вітчизняної освіти стану даної проблеми. З метою його розв'язання звернімо увагу на низку таких аспектів.

По-перше, йдеться про аналітику змісту нормативних документів та освітніх програм, чинних в українській дошкільній освіті. Зазначимо, що наша країна вже тривалий час запроваджує екологічні компоненти в освітні програми для дітей дошкільного віку. Це включає в себе навчання основам

екології та правилам ощадливого ставлення до природних ресурсів, виховання поваги до природи тощо. Зокрема, у новій редакції Базового компонента дошкільної освіти (2021) закладено визначення природничо-екологічної компетентності як *«здатності дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знанні її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності»* [2]. Дана дефініція зобов'язує вихователя ЗДО переорієнтовувати освітньо-виховну діяльність щодо формування у дошкільників знання законів природи та доцільної поведінки й виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи на інтегрований підхід, в межах якого виховний вплив відбувається органічно і комплексно. При цьому форми роботи у даному напрямі можуть бути як традиційні (спеціальні тематичні заняття, екскурсії, цільові та щоденні прогулянки тощо), так і більш сучасні (свята, розваги, еколого-психологічні тренінги і т. д.). Важливим напрямом організаційної роботи є також створення відповідного освітнього середовища – у вигляді «екологічної стежини» [19], «екологічної кімнати», міні музею природи, метеомайданчика, дослідницької лабораторії тощо. Разом з тим, на думку Л. Загородньої, ключового значення для результативності такої роботи набувають позиція і дії педагога [18, с. 3]. Зокрема, дослідниця вважає, що вихователь перш за все має позбутися стереотипів, як-от «людина – цар природи», поширеної звички акцентувати увагу дітей на корисності/шкідливості рослин і тварин, відмовитися від оцінки об'єктів природи як «гарних» чи «негарних», і натомість усвідомити, що допомога природі має бути, перш за все, орієнтована на потреби її об'єктів і ґрунтуватися на знанні їхніх біологічних особливостей. Такий підхід, імплікований в освітньо-виховну роботу з формування екологічної компетентності у дошкільників, дозволяє підходити до даного завдання дійсно з наукових позицій, позицій комплексного, системного, діяльнісного, інтегрованого підходів. Крім того, важливим моментом є вимога до вихователя самому бути прикладом для наслідування, стимулювати

самостійність дітей у пізнанні природи, поважаючи при цьому їхнє право на помилку. З методичної точки зору потрібно віддавати перевагу саме наочним методам і безпосередньому ознайомленню дошкільників з природними об'єктами, не забуваючи при цьому надавати дітям свободу вибору їх для пізнання чи догляду.

У цьому контексті найбільш наближеними до вирішення завдань по формуванню екологічної компетентності дітей дошкільного віку ми вважаємо такі освітні програми, як «Я у Світі», «Впевнений старт» (для дітей старшого дошкільного віку) та «Дитина», оскільки саме в них найбільш повною мірою реалізуються базові принципи екологічної освіти – науковості, позитивізму, проблемності, системності, наочності, гуманності, послідовності, інтеграції та діяльності.

Зокрема, принцип науковості передбачає, що форми і методи освітньої роботи з формування екологічної компетентності дошкільників мають бути науково обґрунтованими, відповідати віку дітей та їхнім психофізіологічним особливостям, а саме – ігровому характеру провідної діяльності.

Натомість принцип позитивізму вимагає навчати і виховувати дітей на позитивних прикладах. Разом з тим практика екологічної освіти здебільшого будується на заборонах і педагоги перш за все знайомлять дітей саме з ними. Наприклад, правила поведінки у природі містять інформацію про те, чого робити не можна («Не ламайте гілля кущів і дерев», «Не розпалюйте вогнищ», «Не галасуйте в лісі» і т. п.). Але дитина повинна мати також і альтернативу, тому ми погоджуємося з думкою Л. Загородньої про доцільність використання виховних настанов трьох видів: заборонні (те, чого робити не можна), дозвільні (квіти можна нюхати, милуватися ними, за метеликами і жуками можна спостерігати тощо) та рекомендаційні (бажано розвішувати годівнички й штучні гніздівлі на деревах, підгодовувати тварин узимку і т. д.) [18, с. 4]. При цьому важливо пам'ятати, що завдання ознайомлення дітей із певними правилами полягає не в заучуванні їх, а у створенні мотивації до певного типу поведінки, причому самостійної, такої, що не залежить від страху покарання

чи прагнення отримати похвалу з боку дорослих. Для того, щоб дитина дотримувалася правил, вона має усвідомити їх значення й відчутти наслідки їх недотримання на емоційному рівні.

Зауважимо, що вищезазначені принципи екологічної освіти дітей дошкільного віку суголосні з концепцією освіти для сталого розвитку – освіти, спрямованої на набуття знань і навичок, що сприяють формуванню нового екологічно свідомого суспільства, формування нових світогляду позицій, цінностей, сприяють розвитку, який є соціально бажаним, економічно життєздатним і екологічно збалансованим [16]. Відповідно до неї, навички, орієнтовані на сталий розвиток, виявляються у сформованості у дітей «початкових уявлень про сталі дії і поведінку, усвідомленні необхідності збереження ресурсів планети й особистої причетності до цього; розвиненості ефективних навичок соціальної поведінки, економного споживання ресурсів та збереження природи» [2]. При цьому емоційно-ціннісне ставлення тлумачиться як вмотивованість дитини на цінності сталого розвитку, небайдужість до природоохоронної діяльності дорослих, активність у бажанні брати участь у проведенні заходів, спрямованих на підтримку цінностей сталого розвитку. Знаннєва складова природничо-екологічної компетентності дитини дошкільного віку передбачає наявність у неї «початкових уявлень про дії та поведінку, орієнтовані на сталий розвиток, в екологічній, економічній та соціальній сферах, знання про необхідність зменшення марних витрат сировини й кількості відходів» [2]. На рівні навичок дитина здатна не лише пояснити необхідність сталого способу власного життя, але й свідомо обирати дії, спрямовані на зміцнення власного здоров'я, виявляє відчуття особистої причетності до збереження ресурсів планети і власної країни, володіє здатністю пояснити, чому потрібно економно витрачати воду, папір, електроенергію, в елементарному вигляді – встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між вищесказаним і збереженням лісових, водних запасів планети, клімату і, відповідно, демонструє навички розумного споживання енергії, паперу та води.

Отже, на рівні вітчизняних освітніх програм та концепцій бачення проблеми формування екологічної компетентності у дошкільників виглядає достатньо аргументованим і розвиненим.

По-друге, мова йде про реалізацію екологічних заходів у діяльності ЗДО. Як відомо, чимало ЗДО проводять заходи, присвячені екологічним темам, такі як екскурсії в природу, висадка дерев, участь в екологічних акціях і т. ін. Також існує чимало методичних розробок, впровадження яких в освітній процес дошкільця, вже підтвердили свою ефективність і продовжують удосконалюватися й розширюватися. Разом з тим слід зазначити, що у загальному плані екологічна складова процесу виховання і навчання дітей дошкільного віку ще не набула наскрізного характеру. Ми маємо на увазі те, що наявність великої кількості занять з екологічного виховання й освіти ще не означає, що завдання формування екологічної компетентності у вихованців ЗДО повною мірою виконується: так, певні рівні й етапи екологічної компетентності, зокрема, мотиваційно-цільовий та інформаційно-змістовий, можуть бути достатньо широко представлені у професійній діяльності вихователя, тоді як операційно-діяльнісний та практично-рефлексивний етапи вважаються менш важливими. Тобто йдеться про те, що вихователі здебільшого перенасичують дошкільнят інформаційно (читання казок, розповіді про природу, демонстрація наочних матеріалів з екологічної проблематики тощо), вважаючи це за основне, натомість залишаючи поза увагою, як же діти зрозуміли й відчули почуте й побачене, що вони думають про це, чи хочуть і чи виявляють вони бажання щось змінити у своєму ставленні до довкілля, що їм здається складним, а що – легким, як вони оцінюють власні можливості у справі допомоги природі, її збереженні, чи здатні вони взагалі перенести свої враження й отримані знання від занять з екології у практичну площину свого повсякденного життя. На наш погляд, вихованцям наших дитячих садочків не вистачає цього своєрідного «наближення» теоретичного знання до вирішення життєвих питань. Відтак методичний аспект формування екологічної компетентності дошкільників, на

нашу думку, має бути розвинений за рахунок розробки вказаних компонентів шляхом доповнення інформаційних блоків заняття практичною частиною, а також спеціальними видами занять, де діти могли б практично продемонструвати свою зацікавленість в охороні і поваги до довкілля.

По-третє, дуже вагомим аргументом стосовно формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку в умовах ЗДО можна вважати залученість батьків до даного процесу, їхню поінформованість і вмотивованість спільно з вихователями сприяти освітньому процесу. Зокрема, батьки мають значний виховний потенціал: у формуванні у дитини поняття про себе як про мешканця планети Земля, від якого також залежить життя усього живого; у виявленні власної обізнаності та в ознайомленні дитини з інформацією про те, як зберігають природні ресурси та дбають про довкілля в нашій країні та інших країнах світу; у наданні дитині власного прикладу відповідальної, розумної та виваженої поведінки щодо збереження ресурсів у повсякденному житті родини та розв'язання екологічних проблем власної громади; в активній участі разом з дитиною в акціях, спрямованих на благоустрій території та збереження довкілля у власній громаді чи місцевості (висаджування рослин, звільненні території від засмічення, підтримування чистоти вулиць, дворів і власного приміщення) [2]. У такий спосіб, як ми вважаємо, дитина вчитиметься набагато швидше і її екологічна компетентність зростатиме за рахунок активізації операційно-діяльнісного і практично-рефлексивного компонент, що, безумовно, позитивно впливатиме і на її мотивацію, і на пізнавальний інтерес до питань екології і дбайливого ставлення до природи.

По-четверте, правильному, науково обґрунтованому підходу до формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку сприяє наявність необхідних ресурсів та матеріалів. Окрім традиційних засобів навчання, на сьогодні, на жаль, ще не всі ЗДО мають доступ до якісних і сучасних навчальних матеріалів та ресурсів, що допомагають дітям розуміти оточуючий світ. Прикладами останніх є електронні книги та мультимедійні

платформи (додатки з віртуальними книгами, YouTube Kids або розповсюджувачі відео для дітей, де представлено навчальний контент у цікавий та зрозумілий спосіб), мобільні додатки та ігри, зокрема, додатки для вивчення природи, експериментальні набори та іграшки, аудіовізуальні матеріали, інтерактивні музеї та виставки тощо. Водночас в межах традиційної методики природничо-екологічної освіти дошкільнят також відбуваються певні зміни: розробляються різні типи казок, ігор, інноваційні форми і технології навчальної роботи, збагачується тематика занять та активностей дітей у садочку тощо.

По-п'яте, у світлі вищезазначеного усе важливішою стає необхідність інтеграції екологічної тематики в ігрову діяльність вихованців ЗДО як їхній провідний вид діяльності. Потенційно екологічні теми можуть бути дуже доречно включені в ігрові сценарії та заняття, що робить навчання більш цікавим і привабливим для дошкільнят. Так само перспективним у плані дієвості вбачається інтегрування екологічної проблематики в дослідницько-експериментальну, трудову діяльність дітей дошкільного віку, де окремі аспекти природо відповідної поведінки можуть бути унаочнені й тим самим мотивуватимуть дітей до подальшого всебічного пізнання законів довкілля.

І по-шосте, з метою моніторингу якості дошкільної освіти на рівні окремого ЗДО було б дуже корисно проводити оцінку результатів, досягнень дітей стосовно рівня сформованості їхньої екологічної компетентності, чого, на жаль, наразі практично ніде немає. Між тим така інформація була б дуже корисною для вихователів, оскільки дала б можливість коригувати й удосконалювати методики відповідно до віку та індивідуальних особливостей дошкільників. Для оцінки рівня екологічної компетентності дітей дошкільного віку можна використовувати різноманітні методи – спостереження, бесіди, виконання творчих завдань і навіть тестування. Останню дослідницьку методику ми, для прикладу, використали під час констатувального етапу нашого емпіричного дослідження з метою визначення наявного рівня

сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, про що йтиметься у другому розділі.

З огляду на тему нашого дослідження, вважаємо також за потрібне детально зупинитися на питанні особливостей формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, оскільки це саме той вік, в якому визначається готовність дітей до навчання у школі – наступній ланці освітнього процесу.

Аналіз науково-педагогічної літератури та періодики [24] показує, що екологічна компетентність є особливо важливою у старшому дошкільному віці з декількох причин, а саме:

- формування стійких уподобань та поведінкових звичок (патернів). Зазначається, що саме в цьому віці діти активно формують свої уподобання і звички, відтак виховання екологічної компетентності на цьому етапі дозволяє інтегрувати екологічно освічені звички в їх поведінку;
- початок незалежного дослідження. Діти у цьому віці виявляють неабиякий інтерес до навколишнього світу. Вони починають ставити питання та шукати відповіді на них. Тому екологічна компетентність допомагає їм зрозуміти природні явища, процеси, певні їх закономірності і взаємовплив;
- сприяння підвищенню екологічної свідомості. На етапі старшого дошкілля діти можуть краще й більше усвідомлювати важливість природи, необхідність її збереження та вплив людини на довкілля;
- розвиток навичок самостійності та відповідальності. Навички, що набуваються в процесі ознайомлення з екологією, допомагають дітям вчасно реагувати на екологічні проблеми та брати на себе відповідальність за довкілля;
- підготовка до подальшого навчання. Екологічна компетентність має значний розвивальний потенціал і є важливою складовою загальної

освіти, а відтак підготовлює дитину до подальшого навчання у школі, де екологічні питання є включеними до навчальних програм.

Науково-методична база вітчизняної педагогічної науки містить на сьогодні значні досягнення у вивченні питань формування екологічної компетентності у старших дошкільників, де достатньо всебічно розглядаються різноманітні методичні рішення даної проблеми. Так, зокрема, дослідниця О. Максимова вивчала рівень екологічної компетентності зазначеної вікової групи на основі спостереження, бесід, дидактичних ігор, проблемних ситуацій, читання оповідань та роботи з піктограмами [30]. У ході дослідження нею було виявлено, що переважна більшість обстежених дітей має прагматичну (споживацьку) або емоційно-афективну мотивацію дій у природі, і лише п'ята частина – пізнавальну. За її висновками, найгірш сформованими компонентами виявилися ціннісний та поведінковий, що означає передусім те, що дитина рідко сама є ініціатором допомоги природі.

Попри це, зауважимо, що українська дошкільна педагогіка за останні роки напрацювала значний масив методичних рекомендацій, які дозволяють успішно вирішувати завдання формування екологічної компетентності старших дошкільників в умовах ЗДО. Мова йде про науково-методичний доробок таких знаних науковців, як Г. Беленька [6], Л. Живіріхіна [17], Л. Загородня [18], В. Карамушка [20], О. Максимова [31], О. Пруцакова та багато інших.

Екологічна компетентність у старших дошкільників розвивається на основі їхнього вікового рівня та особливостей пізнавального процесу. Перерахуємо деякі з них:

1. Цікавість до природи. Старші дошкільники виявляють помітний інтерес до природи, рослин, тварин та інших явищ навколишнього світу. Вони демонструють готовність вивчати природу, ставити запитання і намагатися розуміти її закономірності.

2. Відчуття відповідальності за природу. Старші дошкільники вже здатні розуміти, що вони теж є частиною природи і несуть відповідальність за її збереження та дбайливе ставлення.

3. Здатність до самостійного дослідження. На цьому етапі діти вже можуть намагатися самостійно досліджувати навколишній світ, використовуючи доступні ресурси та інструменти.

4. Розвиток мовлення та відображення знань. Старші дошкільники можуть висловлювати свої почуття, враження та думки про природу більш чітко й образно.

5. Готовність до групової співпраці. Діти вказаного віку можуть брати участь у групових дослідженнях та проєктах, спільно вивчаючи природу та розв'язуючи проблеми, пов'язані з довкіллям.

6. Розвиток навичок природоохоронної діяльності. Діти цього віку можуть активно брати участь у природоохоронних заходах, саджати дерева, доглядати за рослинами та тваринами тощо.

7. Розуміння базових екологічних концепцій. Старші дошкільники починають розуміти прості екологічні поняття, такі, як цикли природних процесів, взаємодія живих організмів і т. ін.

8. Розвиток креативності та уяви. Діти цього віку можуть виявляти креативність у виконанні різноманітних екологічних проєктів та завдань.

9. Усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків. Старші дошкільники починають розуміти, як деякі дії людини здатні впливати на навколишнє середовище та природу в цілому.

10. Здатність до практичних дій. Діти цього віку можуть вміти вибирати екологічно безпечні альтернативи у повсякденному житті – наприклад, використання перероблених матеріалів, раціональний розподіл ресурсів тощо.

11. Вивчення конкретних природних явищ. Наприклад, дошкільники можуть цікавитися питаннями, які стосуються погоди, кругообігу води в природі, пір року та інших природних явищ.

12. Розвиток екологічної етики та ціннісних орієнтацій. Старші дошкільники можуть розвивати поняття про те, що природа є цінністю, яку потрібно берегти та дбати про неї.

13. Вплив на рішення в сім'ї. Діти можуть ставити питання та намагатися переконати родину у важливості екологічних питань та збереження навколишнього середовища.

14. Розвиток навичок спостереження. Старші дошкільники можуть проводити спостереження за природними явищами, рослинами та тваринами й робити висновки на основі своїх спостережень.

15. Усвідомлення важливості глобальних екологічних проблем. Хоча діти можуть і не розуміти усіх аспектів складних екологічних питань, вони здатні почати усвідомлювати, що існують проблеми, які впливають на весь світ.

Вказані особливості дозволяють стверджувати, що старші дошкільники мають значний віково-психологічний потенціал для розвитку екологічної компетентності та можуть брати посильну участь у збереженні довкілля. Тому важливо надати їм можливість це робити й надихати на дбайливе ставлення до природи.

У свою чергу, усе це стає можливим передусім завдяки систематичному підходу до формування екологічної компетентності з боку вихователя ЗДО, який, враховуючи вищезазначені особливості даної вікової групи вихованців, вибудовує свою методичну роботу, залучаючи до реалізації поставленого завдання увесь широкий діапазон дидактичних і методичних прийомів, технологій, засобів і ресурсів, серед яких ми виділяємо такий усім відомий засіб, як казка.

1.2. Види казок та їх роль у формуванні екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

Як показує практика, впровадження в освітній процес дошкілля інноваційних технологій екологічного виховання є питанням актуальним й водночас – проблемним. На нашу думку, інноваційність має заторкувати не лише «інструментальний» бік сучасного освітнього процесу, але й інформаційний. Йдеться про вагомі зміни у площині так званого «інформаційного контенту», завдяки якому дошкільники отримують свій пізнавальний розвиток, засвоюють певні поведінкові патерни, формують власну мотивацію та цінності тощо. Саме на цьому аспекті – формі отримання важливої для життєдіяльності індивіда інформації – ми й зупинимось у контексті розгляду проблеми формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Так, на думку дослідників Г. Беленької, Т. Науменко, О. Полєвіної [6, с. 39–40], сучасний характер новітніх технологій екологічного виховання – в межах їхньої реалізації – формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку базується на сучасних методах формування екологічних уявлень, а саме:

- метод формування мислеобразів, тобто формування системи екологічних уявлень на основі наукової інформації, творів мистецтва, філософських теорій тощо;
- метод екологічних асоціацій, застосування якого спрямоване на пробудження асоціативних зв'язків між різними образами (пінгвіни – дитячий садок, ліс – багатоповерховий дім для тварин);
- метод художньої репрезентації природних об'єктів, тобто актуалізація художніх компонентів відображення світу природи засобами мистецтва шляхом використання поряд із науковою інформацією живопису, музики, художнього слова;
- метод екологічної емпатії через вираження співчуття природним об'єктам, апелювання до почуттєвої сфери особистості;

- метод екологічної рефлексії як аналізу поведінки людини з точки зору природних об'єктів (наприклад, що відчуває зламана гілка, що вона може розказати про того, хто її зламав?);
- ігровий метод, який дозволяє у природній для дитини формі пізнавати світ природи і правила взаємодії з нею в процесі виконання ролей та правил гри.

На наш погляд, наведені вище новітні методи, пропоновані українськими фахівцями, цілком природно можуть сполучатися із таким традиційним для дошкільної освіти методичним засобом, як казка. Однак при цьому постає питання про осучаснення змісту казок, розробку методики їх подачі та опрацювання проблемного матеріалу шляхом підбору відповідних до мети запитань, вправ, способів інтеріоризації навчальних та виховних ідей дітьми, закріплення у світогляді тощо. Тому у контексті завдання формувати екологічну компетентність старших дошкільників вважаємо за доцільне докладніше зупинитися саме на цьому.

Методичні аспекти використання казок в екологічному вихованні й формуванні екологічної культури дітей дошкільного віку отримали своє висвітлення у наукових публікаціях низки вітчизняних дослідників. Так, зокрема, Н. Вахняк і А. Божко зазначають, що «активізація навчально-виховного процесу, спрямованого на засвоєння дитиною необхідних екологічних норм, передбачає використання художнього слова» [11, с. 234], а казка постає «одним із соціально-педагогічних засобів формування екологічно вихованої особистості» [11, с. 234]. Ця думка також підтримується й Г. Беленькою, яка високо оцінює роль словесних методів в екологічному вихованні дошкільників і, зокрема, авторської казки [7, с. 14]. На її думку, не лише народні казки володіють екологічним спрямуванням: «авторська казка пізнавального жанру, характерною особливістю якої є передача науково достовірної інформації через казкові образи, глибоко впливає на особистість дитини, оскільки враховує психологію дошкільника, його емоційність, наочно-образне мислення, здатність і прагнення до наслідування» [7, с. 15].

Дослідниця О. Бихалова, розкриваючи роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку, зосереджується на психолого-педагогічних детермінантах формування їх екологічної компетентності, акцентуючи, що «через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання й уявлення, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні умовисновки» [8, с. 68]. З огляду на це, нею пропонується внести до методичного інструментарію вихователя ЗДО й актуалізувати такий вид казки, як екологічна казка.

Як бачимо, на сьогодні у контексті формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку фахівцями запропоновано й апробовано різною мірою використання таких видів казок:

- народна казка,
- авторська казка,
- екологічна казка.

Розглянемо їхню специфіку дещо детальніше.

Підстави, що дозволяють говорити про еколого-виховний потенціал народної казки, на наш погляд, можуть бути такі:

- важливість природних образів. Багато народних казок мають природу та тварин в якості головних героїв, і це допомагає дітям краще розпізнавати та цінувати навколишнє середовище;
- навчання моральних цінностей. Багато народних казок містять моральні наративи щодо бережливого ставлення до природи, тварин та інших живих істот;
- створення уявних світів. Народні казки допомагають дітям уявити собі природу та її життя у вигляді захопливих історій, що також може підвищити їхній інтерес до природних явищ, процесів та об'єктів;
- розвиток емпатії та співчуття. Народні казки, де тварини і природа відіграють важливу роль, здатні розвивати у дітей співчуття та розуміння потреб інших живих істот;

- формування почуття власної причетності до природи. Через народні казки діти можуть почати розуміти, що вони теж є частиною природи і мають нести відповідальність за її збереження;
- розвиток мовлення та мислення. Вивчення і обговорення народних казок сприяє розвитку мовлення рідною мовою, розширює лексику і когнітивну сферу дитини в цілому;
- стимулювання творчого мислення. Деякі народні казки містять у собі фантастичні елементи, що сприятливо впливає на фантазію, уяву дітей;
- формування позитивного ставлення до навчання. Якщо в дітей навчання асоціюється із цікавими та захоплюючими історіями, то це, як правило, позитивно впливає на їх мотивацію оволодіння більш загальними поняттями, включаючи екологію.

Окрім народних казок, ефективним педагогічним впливом володіють також і авторські казки – літературний жанр, в якому автор створює унікальний світ, персонажів і сюжетну лінію для того, щоб передати певне повідомлення, навчити чи розвеселити читачів (слухачів). Основними рисами цього жанру є:

- створення світу. Автор самостійно вигадує світ, де відбувається дія. Цей світ може бути реалістичним, фантастичним або магічним;
- персонажі. Автор створює унікальних персонажів, кожен з яких має свої характеристики, властивості і цілі;
- сюжет. Авторська казка має конкретну сюжетну лінію, яка розкривається протягом оповіді;
- мораль чи повідомлення. Часто в авторських казках є мораль, вчення або основне повідомлення, яке автор намагається передати читачам (слухачам);
- літературний стиль. Авторські казки можуть мати різний стиль – від простого до барокового, в залежності від того, на кого вони спрямовані;
- цільова аудиторія. Казка може бути спрямована на різні вікові групи, включаючи дітей, підлітків та дорослих;

- формат. Авторська казка може бути як короткою, невеликою оповіддю, так і повноцінною повістю чи романом.

Назви авторських казок, рекомендованих для використання з метою екологічного виховання дітей дошкільного віку в умовах ЗДО, наведені у додатку А.

Разом з тим авторська казка має, на наш погляд, кілька важливих особливостей, які роблять її ефективним методичним засобом для формування екологічної компетентності дошкільників, особливо старшого віку. Так, зокрема, можна виділити такі специфічні риси авторської казки:

- індивідуальний підхід. Авторська казка дозволяє вихователю ЗДО або авторові звертатися до конкретних інтересів та потреб кожної вікової групи чи окремої дитини, тобто вона може бути адаптована до специфічних особливостей аудиторії;
- пристосування до рівня розвитку. Автор казки може врахувати рівень когнітивного, мовленнєвого та емоційного розвитку дитини, щоб зробити казку цікавою і зрозумілою;
- моральні та етичні цінності. Авторська казка може містити чіткі моральні та етичні імперативи, пов'язані з екологічними аспектами, що сприяє формуванню правильних цінностей;
- створення уявного світу. Через авторську казку дитину можна увести у фантастичний світ, де їй буде легше уявити важливі екологічні й світоглядні концепції;
- залучення до участі. Автор може створити сюжети та персонажі, які спонукатимуть дітей долучитися до дій зі збереження довкілля;
- формування навичок аналізу та критичного мислення. Авторська казка здатна надихати дітей думати критично про екологічні питання і шукати власні рішення;
- зміна світогляду. Авторська казка здатна сприяти зміні світогляду та погляду на взаємодію людини з природою;

- збагачення словникового запасу. Авторська казка може включати нові слова та терміни, пов'язані з екологією, що, безумовно, чинить позитивний вплив на розвиток мовленнєвих навичок дошкільника.

Крім цього, авторська казка екологічного спрямування потенційно здатна вирішувати такі виховні завдання формування екологічної компетентності дошкільників, як:

- розвиток емоційної сфери дітей,
- формування навичок вирішення проблеми (авторські казки можуть пропонувати складні ситуації, де діти повинні приймати рішення щодо дій для збереження навколишнього середовища),
- стимулювання інтересу до наукових питань (поява запитань й цікавості дітей щодо природних явищ, що, у свою чергу, сприяє подальшому розвитку наукового підходу у вирішенні проблем, пов'язаних із взаємодією людини з довкіллям),
- сприяння розвитку моторики та творчих навичок (якщо казка супроводжується ігровими або творчими завданнями),
- виховання відповідальності перед майбутніми поколіннями (авторські казки можуть надихати дітей дбати про навколишнє середовище, щоб майбутні покоління також могли насолоджуватися природою),
- формування асоціативних зв'язків тощо.

Нарешті, окреме місце у типології казок як методичного засобу формування екологічної компетентності дошкільників посідає екологічна казка, яка інтегрує у собі елементи двох попередніх видів казок – народної і авторської. Екологічна казка – це «літературний жанр, який являє собою історії та розповіді, що створені з метою звернення уваги слухача (читача) до проблем навколишнього середовища і турботи про довкілля» [42, с. 55]. Даний жанр синтезує в цілісній формі елементи фантастики, міфології, алегорії, інших літературних прийомів, але разом з тим спирається на точну, науково достовірну інформацію про природний світ, його об'єкти, явища і процеси. Це

означає, що автор екологічної казки має бути компетентним не лише у своїй письменницькій діяльності, але й мати розвинений науковий світогляд.

На нашу думку, серед основних вимог, які слід враховувати при написанні екологічних казок для дошкільнят, можна виокремити наступні:

- тема та повідомлення. Головна тема казки повинна зосереджуватися навколо екологічних аспектів – таких, як природні процеси, збереження ресурсів, життя тварин і рослин, охорона довкілля тощо. Повідомлення, яке несе екологічна казка, повинно не лише підкреслювати важливість бережливого поводження з природою, але й показувати наслідки недбалого ставлення до довкілля;
- зрозумілий мовний рівень. Мова казки має бути доступною та зрозумілою для дошкільників. Тому слід використовувати прості слова та речення, щоб діти могли легко сприймати зміст і повідомлення казки;
- позитивний сюжет. Сюжет казки може включати проблему, але має бути орієнтований на її розв’язання та позитивний результат. Дитина повинна зрозуміти, що правильні дії сприяють збереженню природи та довкілля;
- співпереживання з головними героями. Герої казки мають бути суголосні і близькі для дітей, щоб вони могли співпереживати їхнім емоціям та вчинкам. Це допоможе емоційно залучити дітей до історії, підтримувати їхню увагу й тим самим підсилювати їхні знання;
- використання уявних елементів. Включення уявних персонажів, чарівних місць чи дивовижних подій здатне зробити казку захоплюючою і зацікавити дитину;
- ілюстрації та графічний дизайн. Автор повинен розглянути можливість додавання у казку яскравих та привабливих ілюстрацій, щоб допомогти дітям уявити події та персонажі;
- етичні норми. Важливо дотримуватися етичних норм у написанні казок, зокрема, транслювати позитивні цінності й водночас уникати використання насильства або неприпустимих сцен для маленьких дітей;

- завершеність історії. Казка повинна мати чіткий початок, середину і кінець. Автор має забезпечити закінчення історії таким чином, щоб воно було зрозумілим і таким, що задовольняє маленьких слухачів.

З точки зору змісту екологічна казка має:

- сприяти розвитку уявлень про природу та екологію (екологічні казки допомагають дітям зрозуміти, як усе живе взаємодіє у природі і як наші, людські, дії впливають на навколишній світ);

- сприяти формуванню цінностей та переконань (екологічні казки здатні допомогти дітям усвідомити важливість турботи про природу і закладають основу для формування цінностей, пов'язаних із охороною навколишнього середовища);

- сприяти розвитку емпатії та відповідальності (екологічні казки можуть допомогти дітям відчувати емпатію, співчуття до природи і тварин, а також прищеплювати відповідальність за свої дії та їхній вплив на довкілля);

- сприяти розвитку критичного мислення (екологічні казки сприяють розвитку навичок критичного мислення у дітей дошкільного віку і закладають вміння знаходити шляхи вирішення екологічних проблем);

- допомагати освітньо-розвивальному процесу (змістовно екологічні казки можуть бути використані не лише в якості засобу навчання дітей екології, але й у вирішенні інших освітньо-розвивальних завдань, що стоять перед дошкільною ланкою освіти) [42, с. 55].

Відтак збалансовані та цікаві екологічні казки можуть бути потужним інструментом для виховання екологічної свідомості у дітей дошкільного віку і заохочувати їхнє розуміння та дбайливе ставлення до природи.

Прикладами авторських екологічних казок за кордоном є «Лоракс» та «Книга про рибу» американської письменниці Сьюзен Перроу, «Голодна гусениця» та «День бабака» американського автора й ілюстратора дитячих книжок Еріка Карла, «Останнє дитинство: Людина в природі» письменника та еколога Річарда Лува, «Казка про пластикового півня» та «Казка про сміттєвий мішок» австралійської письменниці Мем Фокс, казки про екологію та

збереження природи австралійської авторки Марго Макговерн та багато інших.

В Україні останнім часом також з'являються автори, що пишуть екологічні казки для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: «Марійчині сні» Інни Кореневої, Олени Міської та Наталії Єременко, «Як їжачок врятував ялинку» Віктора Васильчука, «Нові історії Чарівного Лісу» Володимира Читая, «Смачна книжечка» Зірки Мензатюк, «Від росинки до сніжинки» Лілії Гудзь, «Лелеченя» Ірини Мацко та багато інших. Разом з тим пряме використання вихователем згаданих текстів, без його психолого-педагогічного й методичного опрацювання, на нашу думку, не є доцільним. Якщо ми ставимо мету формувати екологічну компетентність у старшого дошкільника, то маємо добре продумати, яким саме чином дітям буде репрезентовано даний текст, чи є необхідність ілюструвати його певними наочними засобами (малюнками, ілюстраціями, аудіо- чи відеозаписами тощо), які питання для обговорення слід сформулювати і як їх розташувати у композиції заняття, щоб максимально ефективно вплинути на когнітивну, емоційну, ціннісно-мотиваційну та поведінкову сфери особистості дитини. Іншими словами, текст казки – це лише інформаційний матеріал, контент, а способи його подачі напряду залежать від мети та завдань, що ставить перед собою вихователь, використовуючи казку як методичний засіб.

Таким чином, формування екологічної компетентності старших дошкільників засобом казки постає як серйозна методична проблема, яка вимагає від вихователя ЗДО нетрадиційного підходу до використання даного літературного жанру в освітньо-виховній роботі, глибокого творчого осмислення навчальних, виховних і розвивальних цілей кожного заняття, прояву креативності, педагогічної майстерності, значної обізнаності у сфері науки, навичок акторської майстерності і багато чого іншого. Від цього залежить, наскільки вихованці відчують свою зацікавленість в екологічно відповідній поведінці, мотивацію до пізнання законів і процесів навколишнього світу, залученість до життя природи в цілому та її об'єктів.

Висновки до розділу 1

Проведений нами аналіз нормативної бази щодо діяльності ЗДО, а також науково-педагогічної літератури з питань формування компетентностей дитини дошкільного віку дозволяє розглядати екологічну компетентність вихованця ЗДО як одну з ключових компетентностей, яка носить інтегрований характер і повністю узгоджується із завданнями концепції освіти для сталого розвитку.

Співставлення змістовної частини етапів формування екологічної компетентності і її формалізація у вигляді запропонованої нами схеми дозволяє створити цілісну й конкретизовану картину бачення необхідних кроків у діяльності вихователя ЗДО стосовно планування, методичної розробки та реалізації даного процесу. Базовими принципами при цьому виступають загальні принципи екологічної освіти – науковість, позитивізм, проблемність, системність, наочність, гуманність, послідовність, інтеграція та діяльність.

Готовність вітчизняної дошкільної освітньої ланки до реалізації завдання з формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку визначена низкою чинників, серед яких зміст чинних нормативних документів та освітніх програм, проведення екологічних заходів у діяльності ЗДО, залученість батьків до процесу формування даного виду компетентності, наявність необхідних ресурсів та матеріалів, інтеграція екологічної проблематики в ігрову діяльність дошкільників і моніторингова оцінка досягнень вихованців ЗДО у питаннях екологічної компетентності на основі визначених показників та критеріїв.

З метою методичного вирішення завдання по формуванню екологічної компетентності у старших дошкільників нами систематизовано науково-практичний матеріал щодо використання різного виду казок (народних, авторських та екологічних) на заняттях у ЗДО, охарактеризовано їх особливості і виявлено міру та умови ефективності їхнього педагогічного впливу. У ході опрацювання даного питання було з'ясовано, що найбільш

проблемним моментом методики використання казок у практиці формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку є, на нашу думку, не сама декламація казки, а її опрацювання дітьми під керівництвом вихователя. Це вказує на необхідність ретельної підготовки й опрацювання тексту пропонованої дітям казки під кутом зору відповідності цілям екологічного виховання – не просто надати певну інформацію, а й створити відповідний емоційний стан у вихованців, активізувати їхню уяву, мислення, фантазію, пошук альтернативних рішень, спонукання до природовідповідної поведінки тощо. У такий спосіб казка набуває посиленого педагогічного впливу і в єдності з іншими екологічними активностями здатна створити міцну основу для розвитку екологічної компетентності дітей дошкільного віку, сприяючи формуванню у них відповідального та дбайливого ставлення до природи.

У контексті формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку актуальності набуває також потреба сучасних українських ЗДО в таких екологічних казках, які за змістом максимально наближені до реального життя і здатні переконати дошкільників у необхідності берегти довкілля, бути ощадливими у використанні природних ресурсів, перш за все, на операційно-діяльнісному рівні, оскільки наявність знань і відповідні емоційно-ціннісні настанови ще не свідчать про сформованість стійкої, екологічно виваженої життєвої позиції.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ВПЛИВУ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Критерії оцінювання сформованості екологічної компетентності у старших дошкільників

Дослідницька робота з питань формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку здійснювалася в умовах освітнього процесу протягом квітня–вересня 2023 року. Експериментальну вибірку було утворено з 22 дітей групи старшого віку дошкільного підрозділу Сновської початкової школи Сновської міської ради Корюківського району Чернігівської області.

Метою констатувального етапу експериментального дослідження було визначення вихідного (наявного на момент початку експерименту) рівня сформованості екологічної компетентності у старших дошкільників. Відтак для досягнення поставленої мети нами було сформульовано низку завдань:

1) розробити діагностичний інструментарій перевірки результативності дослідної роботи, зокрема, визначити критерії, показники та рівні сформованості екологічної компетентності, а також обрати методи діагностики;

2) визначити наявний (реальний) стан рівня сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку (констатувальна частина експерименту);

3) розробити та провести комплекс занять (експериментальне навчання) з формування екологічної компетентності у старших дошкільників на основі казок;

4) перевірити ефективність розробленої методики формування екологічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку на основі казок (післяекспериментальний зріз).

Спираючись на усталену в українській педагогічній науці методологію проведення досліджень, на початковому етапі нами було сформовано систему критеріїв та показників, за допомогою яких визначатиметься рівень сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Так, за О. Максимовою, екологічну компетентність старшого дошкільника можна представити як структуру, що «складається з когнітивного, мотиваційного, емоційно-вольового, ціннісного та поведінково-діяльнісного компонентів» [31, с. 333]. Її представлено на рис. 2.1. Ця модель лягла в основу розробки нами власної системи критеріїв та показників сформованості екологічної компетентності старших дошкільників.

В якості критеріїв сформованості екологічної компетентності було обрано чотири критерії – когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий та поведінковий. За кожним критерієм стоять показники – своєрідні «маркери», поведінкові прояви, за якими оцінюється рівень сформованого того чи іншого компонента екологічної компетентності дошкільника. Відтак охарактеризуємо зміст відповідних показників.

Якщо дитина виявляє високий рівень сформованості екологічної компетентності, то це за когнітивним критерієм виражається, як правило, у її високій пізнавальній активності щодо довкілля, усвідомленні самоцінності природи, визнанні права на існування кожної живої істоти незалежно від зовнішнього вигляду й користі, яку вона приносить. Такі дошкільники виявляють інтерес до пізнання природи за допомогою експериментування, спостереження за природними явищами та об'єктами, активність у питаннях природокористування. Прослуховування різних оповідань чи казок, пов'язаних із екологічною тематикою, викликає у них чимало запитань, діти стають активні в обговореннях, здатні виявляти певну пізнавальну самостійність в отриманні інформації на екологічні теми. Вони вміють доводити належність до світу живих організмів людей, тварин, рослин, водночас показують знання щодо предметів, що відносяться до неживої природи, здатні пояснити власні дії щодо живих і неживих об'єктів.

Рисунок 2.1

Модель екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку

За емоційно-вольовим критерієм такі дошкільники виявляють чуйність, співчуття, співпереживання, розуміння стану живого об'єкта, доброти, радості та емоції захоплення під час зустрічі з об'єктами природи. За мотиваційним та поведінковим критеріями ці діти здатні на дбайливе ставлення до тварин і рослин незалежно від їх зовнішнього вигляду, користі, яку вони приносять,

демонструють потребу у спілкуванні з представниками тваринного й рослинного світу, чуйні до вітальних проявів з боку тварин тощо.

Старші дошкільники із середнім рівнем сформованості екологічної компетентності за когнітивним критерієм характеризуються нестійкістю пізнавального інтересу до природи, екологічних проблем і потребою у додатковій мотивації з боку дорослих. За емоційно-вольовим критерієм такі діти мають здебільшого емоційно-афективну мотивацію поведінки і діяльності в природі, тобто тут багато чого залежить від їхнього настрою, включеності у діяльність, бажань, натхнення тощо. За мотиваційним критерієм вони все ж таки розуміють цінність природи і необхідність її збереження, але при цьому у них спостерігається досить вибіркова спрямованість, знецінення «негарних» і незнайомих їм природних об'єктів, орієнтація на отримання приємних емоцій, що віддзеркалюється і в їхній поведінці – у вигляді вибірково-оцінного ставлення до окремих тварин чи рослин, зниженість уваги до питань ресурсозбереження, дбайливого природокористування.

Діти з низьким рівнем сформованості екологічної компетентності характеризуються тим, що в них у когнітивному аспекті переважає байдужість, відсутність допитливості, інтересу до пізнання природи, до екологічної діяльності. Їхні екологічні уявлення є доволі фрагментарними, неповними, засвоєними, як правило, на репродуктивному рівні, що вказує на неусвідомленість важливості питань взаємодії людини з природою. З точки зору мотивації у таких дітей переважають здебільшого прагматичні мотиви поведінки та діяльності в природі. За емоційно-вольовим критерієм вони виявляють нестійке, ситуативне ставлення до тварин і рослин, при цьому позитивна спрямованість на спілкування із природними об'єктами практично не виражена, вони можуть бути емоційно нечуйними, байдужими, часом – агресивними до тварин чи рослин. Разом з тим окремі екологічні вміння та навички у них можуть бути, однак вони їх виявляють зазвичай з прагматичних мотивів.

Таким чином, ми з'ясували, за якими показниками визначатиметься актуальний рівень сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Розробка та проведення експериментального навчання з метою формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

Діагностика рівня сформованості екологічної компетентності у дошкільників може бути проведена з використанням різноманітних методів і підходів. Зокрема, це може бути:

а) спостереження за поведінкою дитини у різних ситуаціях, що дає змогу отримати уявлення про її загальний інтерес до природи та її об'єктів, характер взаємодії з нею, а також про знання та навички, пов'язані з довкіллям;

б) бесіда або інтерв'ю з дитиною про її знання та досвід у галузі оточуючого середовища і за їх результатами – оцінка дитячого рівня розуміння та інтересу;

в) малюнки та творчі проєкти, виконані дитиною, пов'язані з природою, екологією або довкіллям, що дасть змогу оцінити її уявлення та сприйняття цих тем;

г) навчальні ігри, вікторини та інші завдання, спрямовані на розвиток екологічної компетентності (класифікація сміття, розповідь про рослини і тварин у парку, лісі, полі тощо);

г) тести та анкети для оцінки рівня екологічної компетентності у дітей, що містять питання про природу, рослини, тварин, екологічні проблеми і таке інше;

д) набори завдань та кейсів, у яких дитина повинна застосувати свої знання про екологію для вирішення конкретних ситуацій.

Зауважимо, що у процесі оцінювання сформованості екологічної компетентності вихованців ЗДО необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості кожної дитини, а також слід комплексно використовувати

різноманітні методи та інструменти, щоб отримати більш повне уявлення про рівень компетентності дитини у даній галузі.

У нашому дослідженні за діагностувальний інструмент на констатувальному етапі експерименту нами було обрано самостійно розроблений опитувальник (див. додаток Б), питання якого умовно можна поділити на три групи: I група – питання, що стосуються когнітивного компонента екологічної компетентності дошкільника, II група – питання, що стосуються мотиваційного компонента, III група – питання, що стосуються емоційно-ціннісного компонента та IV група – питання, що мають відношення до поведінкового компонента екологічної компетентності дошкільника. Репрезентований опитувальник було використано в індивідуальній бесіді з кожним вихованцем з метою більш об'єктивної оцінки щодо рівня сформованості його екологічної компетентності.

Результати проведеного опитування дошкільників експериментальної вибірки представлено у таблиці 2.1.

Діагностика актуального стану сформованості екологічної компетентності за розробленою методикою дозволила виявити, що у 86 % опитаних дітей фіксується низький рівень сформованості екологічної компетентності, а 14 % мають середній рівень даного виду компетентності. Високий рівень екологічної компетентності не було виявлено у жодної дитини з експериментальної вибірки. Крім того, з'ясовано відмінності по окремим компонентам екологічної компетентності: так, наприклад, діти мають у середньому вищий бал по когнітивному та емоційно-вольовому критерію, тоді як мотиваційний та поведінковий аспекти екологічної компетентності у них виражені помітно нижчі – відповідно 7,54 і 7,32 проти 5,50 і 5,77. Загальний середній бал склав 26,14, що відповідає низькому рівню сформованості екологічної компетентності у дітей даної експериментальної вибірки.

Таблиця 2.1

Рівень сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (констатувальний етап)

№ з/п	Ім'я дитини	Компоненти екологічної компетентності				Сума балів
		когнітивний	мотиваційний	емоційно-вольовий	поведінковий	
		бали	бали	бали	бали	
1.	Катерина Г.	10	9	10	6	35
2.	Катерина Д.	9	6	8	5	28
3.	Карина Д.	11	8	11	11	41
4.	Микита З.	8	5	4	4	21
5.	Іванна К.	9	6	5	6	26
6.	Ярослав К.	6	4	5	5	20
7.	Кирил К.	8	4	6	4	22
8.	Святослав К.	6	5	6	4	21
9.	Адріана Л.	5	4	5	5	19
10.	Єва Л.	7	6	6	5	24
11.	Вікторія М.	9	9	7	5	30
12.	Макар М.	9	5	8	5	27
13.	Мілана П.	7	4	8	7	26
14.	Маргарита М	10	5	10	6	31
15.	Денис С.	6	6	5	5	22
16.	Карина С.	10	7	9	7	33
17.	Ярослав Т.	5	4	8	6	23
18.	Маргарита Т.	6	5	10	9	30
19.	Матвій Т.	6	4	9	7	26
20.	Олександр Т.	6	4	7	5	22
21.	Кирил У.	4	4	6	5	19
22.	Дарина Ч.	9	8	8	5	30
Середній бал		7,54	5,50	7,32	5,77	26,14

Виявлений рівень сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку прямо вказує на необхідність активізації освітньо-виховної роботи з даного напрямку, оскільки у дітей спостерігається, окрім загального низького рівня, і виразна розбіжність між отримуваними знаннями з екологічної проблематики і мотиваційно-діяльнісною складовою екологічної компетентності. Це може означати, що освітній процес у даному ЗДО зосереджений здебільшого на слідуванні традиційних підходів до даного завдання (репродуктивне знання, зокрема) і набагато менше – на активізації внутрішніх психологічних резервів особистості дитини щодо практичного оволодіння навичками природовідповідної взаємодії з довкіллям. Іншими

словами, діти отримують достатньо інформації з екологічних проблем, однак у подальшому це ніяк не трансформується у реальні дії, або принаймні, уявлення про те, як діяти і що можна робити, а що – не можна. Викликає занепокоєння також низький загальний показник за емоційно-вольовим критерієм, оскільки це може свідчити, що розвиток емоційної сфери, характерних для екологічно свідомої людини почуттів співпереживання, співчуття, проявленої доброти тощо для дітей зазвичай залишається на рівні казок, оповідань та розповідей вихователів, тоді як на самого себе вони не транспонуються.

Таким чином, на констатувальному етапі емпіричного дослідження рівня сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку нами було визначені основні «проблемні зони» методики роботи з вихованцями ЗДО, що лягло в основу розробки формувального етапу дослідження.

Виявлені проблеми формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку дозволяють підійти до організації та проведення формувального експерименту з трьома групами учасників освітньо-виховного процесу: безпосередньо з дітьми і супутньо – з вихователями ЗДО та батьками.

Удосконалення роботи з дітьми старшого дошкільного віку щодо підвищення рівня їхньої екологічної компетентності полягало у розробці та проведенні 25 різнопланових занять, де було враховано як результати проведеного нами теоретичного аналізу науково-педагогічної та методичної бази, так і вимоги нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти, особливо у частині її зв'язку із концепцією сталого розвитку (приклади методичної розробки такого роду заняття – див. додаток В). Це означає, що кожне заняття з дітьми було побудоване таким чином, щоб діти не лише слухали розповіді вихователя, але й були активними співучасниками процесу. Інформаційний та візуальний матеріал, що використовувався на таких заняттях, слугував здебільшого для того, щоб пробудити активність дітей, пошук ними відповідей на запитання, знаходження різних варіантів вирішення

запропонованих до розгляду екологічних проблем, самостійність, право на самовираження, творчість, креативність, самокритичність і т. п. При цьому у кожному занятті відбувався синтез різних видів діяльності – ігрової, дослідницько-експериментаторської, художньо-творчої, мовленнєвої, інтелектуальної, трудової.

Наведемо приклади занять, що проводилися з дітьми старшого дошкільного віку, на етапі експериментального навчання.

Заняття 1.

Вступна бесіда

Загадки:

Ой за лісом, за пралісом золота діжа сходить. (*Сонце*)

Летів небом сірий птах, крилом змахнув, сонечко закрив, дощик полив
(*Хмара*)

Мене частенько просять, ждуть, а тільки покажусь – ховатися почнуть (*Дош*)

Обговорення:

- Діти, чи доводилось вам спостерігати ці явища у природі?

- А чи знаєте ви, чому буває роса, туман, дощ?

Я прочитаю вам казочку, яка допоможе вам краще зрозуміти, що являє собою кругообіг води в природі. Сідайте зручненько й уважно слухайте.

Казка «Краплини – мандрівниці»

Жили в річці сестрички - краплини. Хороше було їм разом, весело, та захотілося їм помандрувати. Пригріло сонечко і полинули краплинки в небо. Закохались і полетіли наввипередки з вітром. А тоді зібрались разом водити хоровод і стали легкою хмаркою. Все нові й нові краплини–сестрички приєднувались до хмарки і стала вона дуже важкою.

Не витримала і порвалася, полився на землю дощик. Падали краплини до рідної річки, на землю. Одні напували рослини, інші протікали крізь ґрунт і пісок до шару жовтої глини і текли підземними водами до своєї річки. Та коли опинилися вдома, не могли всидіти, їх тягло в мандри. І полетіли краплі знову в небо.

Запитання для обговорення:

1. Як називається казочка, яку ви прослухали?
2. Хто є головним героєм казки?
3. Про що ви дізналися з казки?
4. Як ви вважаєте, чому краплинки назвали мандрівницями?
5. Який малюнок можна намалювати за цією казочкою?

Заняття 2.

Вступна бесіда:

Загадка:

Кружляє ніжно білий пух
 Міняє зайчик свій кожух,
 Вдягає лиска рукавички,
 Співають весело синички,
 Ведмідь в барлозі вже дрима,
 Яка пора скажіть. *(Зима)*

- Діти, погляньте на сніжинки, як вони виглядають взимку? На що вони схожі? Як сніжинка перетворюється на крапельку води, ви дізнаєтеся послухавши казку В.Сухомлинського «Де береться краплинка».

Казка «Де береться краплинка?» (за В. О. Сухомлинським)

Бігла Оленка по льоду. Падали сніжинки. Ніби плавали в повітрі. Одна сіла на рукав. Дивиться Оленка на пухнасту сніжинку. Шестикутна зірочка, така красива, блискуча. Ніби казковий майстер вирізьбив її зі срібної

платівочки. Наблизилась Оленка до сніжинки. Дивиться, милується нею. І бачить диво: сніжинка стала краплею води.

Запитання для обговорення:

1. Про яку пору року розповідається у казці?
2. Хто головний герой казки?
3. Який вигляд мають сніжинки?
4. Як сніжинка перетворилась на краплю води?
5. А чи можна побачити краплинку води? (дослід «Крапля – вода»)

Мнемотаблиця до казки

Наскрізними ідеями проведення занять з формування екологічної компетентності була ідея поваги до природи, ощадливого ставлення до природних ресурсів, ідея їхньої безумовної цінності для людей, ідея взаємозв'язку і взаємозалежності усіх живих організмів на планеті. До реалізації мети формувального етапу експерименту було залучено не лише традиційні наочні засоби (ілюстрації, плакати, гербарії і т. п.), але й новітні технологічні засоби, зокрема, інформаційно-комунікаційні технології, для демонстрації відеофрагментів, екологічних та авторських казок («Краплинка і сонечко», «Все живе потребує води», «Хвора річка», «Краплина роси», «У природі все взаємопов'язано» тощо). Також дітям пропонувалися екологічні вікторини, творчі завдання – створення колажів, поробок з природного матеріалу, розігрування невеликих сценок, сюжетно-рольові ігри та багато іншого. У заняттях, які не мали безпосереднього екологічного

спрямування, час від часу інтегрувалися завдання, що стимулювали екологічну свідомість вихованців, наприклад, шляхом пошуку відповідей на запитання, що мають екологічний характер. У цілому, протягом проведення формувальної частини експерименту ми переконалися, що в будь-якого роду заняттях та інших видах активностей дітей старшого дошкільного віку можна вводити елементи освітньо-виховної роботи, спрямованої на формування екологічної компетентності, що, безумовно, позитивно відображається на розвитку кожної дитини.

Стосовно роботи по формуванню екологічної компетентності старших дошкільників безумовно важливим аспектом є також рівень готовності самих педагогів ЗДО реалізовувати це завдання. Тому в межах проведення формувальної частини експерименту нами було організовано та проведено методичний семінар «До питання формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок», на якому вихователі ЗДО мали змогу ознайомитися із пропонованою нами методикою формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку на основі екологічних казок, проаналізувати переваги їх використання у заняттях з дітьми різних вікових груп і можливості їх інтеграції в різні форми взаємодії з вихованцями.

І, нарешті, просвітницька робота із батьками, спрямована на формування екологічної компетентності дошкільників, полягала у поглибленні педагогізації родинного оточення дитини стосовно бережливого ставлення до використання природних ресурсів, розвитку спостережливості, навичок догляду за домашніми тваринами та рослинами, спільних екскурсій на природу тощо. Нами було розроблено поради для батьків щодо екологічного виховання їхньої дитини, проведено індивідуальні бесіди з батьками тих дітей, у яких зафіксовано найнижчі показники різних компонентів екологічної компетентності з метою активізації даної складової виховання в умовах сім'ї.

Після завершення формувального етапу експерименту нами повторно було застосовано діагностичну методику у вигляді опитувальника з метою

з'ясування того, якою є динаміка змін у рівнях сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Її результати показано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (формувальний етап)

№ з/п	Ім'я дитини	Компоненти екологічної компетентності				Сума балів
		когнітивний	мотиваційний	емоційно-вольовий	поведінковий	
		бали	бали	бали	бали	
1.	Катерина Г.	10	10	11	8	39
2.	Катерина Д.	9	9	10	7	35
3.	Карина Д.	12	10	11	11	44
4.	Микита З.	10	7	6	5	28
5.	Іванна К.	10	7	7	8	32
6.	Ярослав К.	7	6	6	7	26
7.	Кирил К.	10	6	7	8	31
8.	Святослав К.	8	6	8	6	28
9.	Адріана Л.	6	7	8	7	28
10.	Єва Л.	9	7	7	7	30
11.	Вікторія М.	10	11	7	7	35
12.	Макар М.	10	7	9	7	33
13.	Мілана П.	8	6	9	9	32
14.	Маргарита М	12	7	11	9	39
15.	Денис С.	7	7	7	7	28
16.	Карина С.	11	8	9	9	37
17.	Ярослав Т.	6	6	9	7	28
18.	Маргарита Т.	8	7	10	9	34
19.	Матвій Т.	8	6	10	8	32
20.	Олександр Т.	8	6	9	8	31
21.	Кирил У.	7	7	8	9	31
22.	Дарина Ч.	9	7	10	11	38
Середній бал		8,86	7,27	8,59	7,96	32,68

Порівняння результатів діагностування середніх показників рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі та етапі експериментального навчання представлено у таблиці 2.3 та рисунку 2.2. Зазначимо, що у цьому випадку 54,5 % дітей показали середній рівень, а 45,5 % залишилися із низьким рівнем сформованості екологічної компетентності. Попри це, загальна динаміка має позитивний характер.

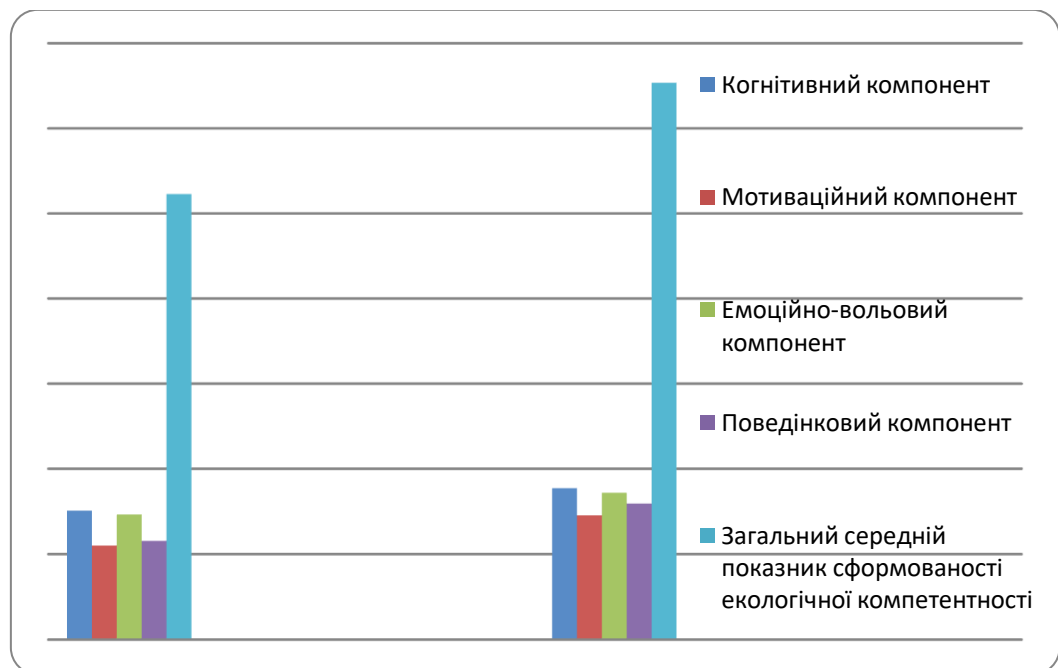
Таблиця 2.3

Порівняння результатів діагностики середніх показників рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Етап експерименту	Компоненти екологічної компетентності				Середній показник
	когнітивний	мотиваційний	емоційно-вольовий	поведінковий	
Констатувальний	7,54	5,50	7,32	5,77	26,14
Післяекспериментальний	8,86	7,27	8,59	7,96	32,68
Різниця	+1,32	+1,77	+1,27	+2,19	+6,54

Рисунок 2.2

Порівняльна діаграма результатів констатувального та формувального етапів експерименту з формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Як видно з таблиці 2.3, загальний середній показник рівня сформованості екологічної компетентності дошкільників експериментальної групи після проходження формувального етапу помітно збільшився: якщо до цього діагностика показала, що переважна більшість дітей має низький рівень екологічної компетентності, то після проведення низки спеціальних заходів екологічного спрямування з використанням екологічних та інших казок

більшість з них перейшли на середній рівень, що прямо вказує на доцільність подібного методичного підходу до екологічного виховання дошкільників, особливо старшої вікової групи. Іншими словами, діти фізіологічно і психологічно готові до сприйняття такого роду педагогічного впливу, виявляють активність у розширенні власного світогляду, і вихователі ЗДО мають бути якісно підготовлені до такого роду пізнавальних запитів з боку вихованців, зокрема, пропонувати їм якомога різноманітніші форми роботи з екологічної освіти.

Крім того, збільшення середніх показників по окремим компонентам екологічної компетентності в експериментальній групі має неоднорідний характер: зокрема, найбільше зростання відбулося по поведінковому компоненту, що можливо інтерпретувати на основі того, що природодоцільна поведінка є усвідомленим актом діяльності особистості, а відтак вона ґрунтується насамперед на знаннях, емоційних реакціях, мотивації індивіда. Тобто застосування пропонованої нами методики використання екологічних казок в освітньо-виховній практиці вихователів ЗДО вказує на комплексний характер та ефективність даного підходу у вирішенні проблем формування екологічної компетентності дошкільників.

Разом з тим найменше зростання відбулося за показником емоційно-вольового компоненту екологічної компетентності дітей, що може вказувати на необхідність наповнення методичної роботи з цього напрямку в цілому, і відбір екологічних казок – зокрема, емоційно чутливим контентом, адже він здатен впливати і на мотиваційну складову екологічної поведінки, й виступати стимулом для активізації пізнавального інтересу, і на бажання оволодівати конкретними навичками і вміннями стосовно взаємодії з природою та її об'єктами.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок

З метою досягнення навчально-виховних цілей формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, необхідно забезпечити дотримання таких педагогічних умов:

а) використання казки у процесі спілкування з дітьми в різних видах діяльності в контексті вирішення завдань екологічного виховання;

б) використання наочності у процесі роботи з казкою (спостереження за об'єктами та явищами природи, розгляд та/або створення ілюстрацій тощо);

в) застосування казок у системі: на початковому етапі – використання коротких казок, уривків з казок про живі об'єкти, явища природи з метою забезпечення позитивного емоційного відгуку на сприймання даного об'єкту, актуалізація початкових уявлень дітей про нього; надалі – використання коротких казок про живі організми, неживі об'єкти природи, природні явища з метою закріплення та розширення знань дітей про даний об'єкт чи явище, розвиток пізнавального інтересу до нього; застосування казок, у яких розглядаються потреби живого організму та прослідковуються зв'язки окремого об'єкта з іншими; застосування казок, у яких прослідковуються зв'язки та залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності та єдності; творча трансформація змісту знайомих казок та інтеграція їх у різні види діяльності (під керівництвом вихователя); творча самостійна трансформація змісту знайомих казок дітьми;

г) єдність позицій педагогів і батьків стосовно використання казок у процесі формування екологічної компетентності у дітей-дошкільників.

Дотримання педагогічних умов у плануванні, організації та проведенні роботи з формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок тягне за собою необхідність варіювання методів роботи з казкою, запропонованими дослідницями А. Пасічник та В. Беловою [41, с. 11-12] (див. табл. 2.4.):

Таблиця 2.4

Методи роботи з казкою

Методи роботи	Алгоритм
Придумування продовження казки	Дітям пропонують поміркувати, що далі відбувалося в житті персонажів. Варіанти продовження у дітей бувають різними, залежно від рівня їхнього сприйняття й аналізу казки, розвитку творчої уяви
Зміна ситуацій у знайомих казках	Вихователь розповідає дітям знайому казку і домовляється з ними щось у ній змінити. Спочатку незначні зміни до казки вносить вихователь, але так, щоб спонукати дітей до фантазування: «А зробимо так, щоб...»
Зміна характерів персонажів казки	Звичні, улюблені образи, із якими дитина зустрічається багато разів, формують у неї стереотипи і стереотипне мислення. Щоб розвивати креативність, оригінальність, дітям пропонується придумати нову казку, наділивши головних персонажів знайомої казки новими якостями
Складання казки з персонажами з інших казок	Дітям пропонують на основі знайомої казки створити нову, в якій діятимуть персонажі інших казок. Спочатку доцільно дібрати ілюстрації з їх зображенням, уважно розглянути, згадати історію кожного персонажа, а потім «перенести» їх у нові обставини
Спільне розв'язання проблемного питання, поставленого до казки	Ставити й розв'язувати такі питання слід за добре відомим дітям казками. Важливо добре продумати проблему, яка спонукала б їх фантазувати, допомагати улюбленим героям шукати вихід зі складної ситуації, придумувати кілька версій і вибирати одну з них. Для цього вихователь має вчити дітей міркувати й вигадувати
Складання казок про фантастичні країни	Такі країни спочатку вигадують самі вихователі й допомагають дітям дати їм назву. Діти розповідають про ці країни за планом: 1. Хто живе в цій країні? 2. Що вони роблять? 3. Як туди потрапити? 4. Що там робитимемо? 5. Що привеземо з цієї країни на згадку?
Зміна кінцівки казки	Дітям пропонується змінити кінцівку казки, яка їх не влаштовує

Перераховані вище методи роботи з казками, а також критерії їх відбору, про які йшлося у першому розділі роботи, є тими орієнтирами, творчо перетворивши які, вихователь ЗДО здатен досягати поставленої мети в екологічному вихованні дошкільників. При цьому він не обмежується суто читанням казок, а може використовувати їхні тексти і як сценарій для театралізованих виступів, і як сюжет для сюжетно-рольової гри, і як вступ до занять з праці тощо. Загалом казка як методичний засіб має потужний едукативний потенціал завдяки своїй універсальності і варіативності: її зміст,

сюжет, герої та антигерої, трансльовані цінності й антицінності, символізм, алегоричність, життєві й наукові знання – усе це в руках майстерного й креативного педагога може стати значущим знаряддям у справі формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 2

Проведене нами експериментальне дослідження рівня сформованості екологічної компетентності старших дошкільників, базоване на використанні самостійно складеного опитувальника і проведення експериментального навчання з дітьми старшої дошкільної групи, дозволило засвідчити дієвість і необхідність використання казок, у тому числі й екологічних, у різних видах занять та інших активностей вихованців ЗДО.

Зокрема, було зафіксовано зростання як загального середнього рівня сформованості екологічної компетентності, так і її окремих компонентів. Найсуттєвішу ефективність методика використання екологічних казок показала щодо поведінкового компонента екологічної компетентності, що безпосередньо вказує на доцільність даного підходу щодо формування у вихованців такої поведінки і таких навичок та вмінь, які відображають готовність їхньої когнітивної сфери до сприймання нової, екологічної інформації, усвідомлюваність дітьми важливості збалансованого підходу до взаємодії з природним довкіллям, закладання відповідних мотивів для діяльності і т. д. Разом з тим, найменше зростання рівня екологічної компетентності у старших дошкільників зафіксоване за емоційно-вольовим критерієм, що також заслуговує на увагу з дослідницької точки зору. На наш погляд, екологічна інформація в першу чергу сприймається дітьми як нові поняття, терміни, закони, тобто тут емоційний розвиток може перекриватися серйозністю поставлених питань. Вихователь може дещо нейтралізувати цю «строгість» певним інтонаційним фоном, ігровими моментами, ілюстративним матеріалом тощо.

Таким чином, уведення екологічної казки до процесу формування екологічної компетентності у старших дошкільників постає як достатньо складна, але необхідна методична робота, організація і впровадження якої вимагає ґрунтовної підготовки з боку вихователя ЗДО.

ВИСНОВКИ

Головна мета даної кваліфікаційної роботи полягала у визначенні впливу казок на формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Задля досягнення поставленої мети нами було:

- розкрито зміст поняття «екологічна компетентність» на основі аналізу чинних нормативних документів та наукових праць у галузі дошкільної педагогіки. У цілому під екологічною компетентністю дитини дошкільного віку слід розуміти здатність останньої розуміти, поважати та бережливо ставитися до навколишнього середовища, яка ґрунтується на знаннях про природу, усвідомленні власної відповідальності, повазі до природи та умінні діяти задля її збереження. Разом з тим опрацювання нами науково-теоретичної та методичної бази з питань формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку створює підстави для широких перспектив у розумінні та вдосконаленні цього процесу. Можливими напрямками досліджень можуть бути: а) вивчення та оцінка різних методів та підходів до навчання екології вихованців ЗДО за допомогою аналізу групових занять, індивідуального навчання, використання інтерактивних матеріалів тощо; б) дослідження того, як природне довкілля і відкритий доступ до природи впливає на формування екологічної компетентності у старших дошкільників; в) вивчення впливу ігор, екскурсій, спостережень та інших практичних занять на розвиток дитячої екологічної свідомості та компетентності; г) дослідження того, які фактори та мотивації впливають на зацікавленість та активність дітей у вивченні екологічних питань; ґ) аналіз впливу культурних та соціальних особливостей на формування екологічної компетентності вихованців ЗДО; д) розробка ефективних методів оцінювання рівня екологічної компетентності, які б враховували психологічні та педагогічні аспекти, і т. д. Додаткові дослідження у цих напрямках, на нашу думку, потенційно здатні надати більше доказів

ефективності методики навчання та виховання екологічної компетентності, а також допомогти вдосконалити педагогічні підходи в цій галузі;

- досліджено класифікацію казок як методичного засобу формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку і з'ясовано, що методична цінність екологічної казки у формуванні екологічної компетентності у, зокрема, старших дошкільників полягає у кількох ключових аспектах, серед яких ми виділяємо виховання почуття відповідальності, розвиток мовлення та мовленнєвої культури, стимулювання фантазії та творчості, аналітичного мислення, формування екологічної поведінки, розвиток у дітей емпатії та поваги до природи тощо;

- визначено критерії оцінювання сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку;

- здійснено опис підготовки та проведення експериментального навчання з метою формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Позитивна динаміка рівня екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку, отримана в результаті використання екологічних казок на заняттях у ЗДО, може свідчити багато про що: по-перше, про засвоєння знань, тобто дитина успішно засвоює основні поняття та принципи екології, а також навчилася розуміти елементарні взаємозв'язки між живими організмами й оточуючим середовищем; по-друге, про розвиток навичок та вмінь, що може означати, що дитина почала застосовувати свої знання у практиці повсякдення. Наприклад, вона може стати більш відповідальним споживачем ресурсів або почати турбуватися про рослини і тварин; по-третє, про розвиток емпатії і відповідальності. Якщо рівень екологічної компетентності зростає, то це говорить про те, що дитина починає розуміти важливість бережливого ставлення до природи і відчуває себе відповідальною за власні дії; по-четверте, про формування цінностей. Дитина, пройшовши систему занять, пов'язаних із екологічною тематикою, може почати цінувати природу як важливе благо і розуміти необхідність її збереження; по-п'яте, про розвиток критичного мислення. Рівень екологічної

компетентності також включає в себе вміння аналізувати й оцінювати ситуації, пов'язані з довкіллям, що сприяє розвитку критичного мислення; по-шосте, про покращення загальної поінформованості. Дитина може почати цікавитися природними явищами, розуміти, як функціонують екосистеми і бачити важливість балансу у природі; по-сьоме, про вплив на поведінку у повсякденному житті. Дитина, підвищуючи свій рівень екологічної компетентності, може почати приймати більш усвідомлені рішення у повсякденному житті, наприклад, відмовлятися від зайвого використання пластику або стати активним учасником в акціях з озеленення;

- з опорою на результати проведення експериментального навчання в умовах ЗДО, розроблено загальні методичні рекомендації стосовно формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок. Вони охоплюють декілька етапів, серед яких найважливішими є аналіз вихователем казок з екологічними аспектами на предмет їх відповідності віковим можливостям дошкільників, складання списку ключових тем, розробка дидактичних матеріалів для роботи з казками, створення плану занять, аналіз ефективності та реакції дітей, педагогічна підтримка батьків в аспекті екологічного виховання, а також постійне вдосконалення на основі опрацювання результативності використовуваної методики та зворотнього зв'язку з усіма учасниками освітньо-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України; Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / за ред. А. Богуш. Київ : Світич, 2012. 26 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. 22 січня. URL: <https://ezavdnz.mcfrr.ua/book?bid=37876>
4. Андрусенко І. Формування екологічних умінь як складник природознавчої компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 12. С. 22–26.
5. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
6. Беленька Г., Науменко Т., Полєвіна О. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік : навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2013. 112 с.
7. Беленька Г. В. Казка як засіб екологічної освіти і виховання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 5(36). С. 14–18.
8. Бихалова О. В. Роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 3(47). С. 68–72.
9. Бондар С. П. Процес формування ключових компетентностей учнів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2012. Вип. 32. С. 44–52.
10. Бондар С. П. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність і структура. *Освіта і управління*. 2007. Т. 10. № 3. С. 93–99.
11. Вахняк Н., Божко А. Формування екологічної культури у дітей дошкільного віку засобами казки. *Науковий вісник Мелітопольського*

- державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2014. № 2(13). С. 232–237.
12. Вахняк Н., Чуксіна Р. Формування у дошкільників екологічної компетентності щодо світу птахів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2014. № 2(13). С. 238–242.
 13. Веретеннікова О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Київ : Вища школа. 2012. 365 с.
 14. Воробей Г. Є. Екологічне виховання дітей з допомогою казок В. Сухомлинського. *Бібліотека вихователя дитячого садка*. 2005. № 23. С. 1–7.
 15. Дука Т. М. Використання авторської казки як ефективного засобу екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 85. С. 56–60.
 16. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : наук.-метод. посібник для вчителів / О. І. Бондар, В. Є. Барановська, О. В. Єресько та ін. ; за ред. О. І. Бондаря. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 228 с.
 17. Живіріхіна Л. А. Формування екологічної компетентності дошкільників. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4(48). С. 69–75.
 18. Загородня Л. Дитина у природному довкіллі: Впроваджуємо оновлений Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. № 6. С. 3–5.
 19. Замелюк М. І. Екологічна стежка як компонент розвитку екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 3(78). С. 38–42.
 20. Карамушка В. І. Структура і формування екологічних компетентностей особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т.1, вип. 35. С. 128–132.

21. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук та ін. Київ : Плеяда, 2005. 120 с.
22. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
23. Конюхова Т. Авторська казка про природу. *Дошкільне виховання*. 2006. № 2. С. 7–9.
24. Копилов С. О. Психологічний сенс старшого дошкільного віку як відправна точка розбудови освітнього діалогу. *Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід* : монографія / В. Л. Зливков, О. В. Завгородня, С. О. Лукомська та ін. ; за ред. В. Л. Зливкова, С. О. Лукомської. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка, 2019. С. 121–130.
25. Коренева І., Місько В. Теоретичні основи екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2010. Вип. 24. С. 109–116.
26. Лисенко Н. В. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників. *Дитячий садок*. 2014. № 25-26. С. 10–44.
27. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог – дошкільник : навч.-метод. посібник для ВНЗ. Київ : ВД «Слово», 2009. 400 с.
28. Лопатіна О., Скребцова М. Казки про природу для дошкільнят. Харків : ВГ «Основа», 2012. 112 с.
29. Максимова О. О. Формування екологічної компетентності у дітей старшої групи закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. Вип. 1(46). С. 77–80.
30. Максимова О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 24(1). С. 329–334.

- 31.Максимова О. О. Формування екологічної компетенції дитини дошкільного віку. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / Херсонський державний університет. Херсон : ВД «Гельветика», 2016. Вип. LXXIV, т. 2. С. 46–50.
- 32.Марєєва Т. В. Формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 41. С. 195–206.
- 33.Мелаш В., Приступа Л. «Екологічна казка» як засіб формування екоетичних понять у молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2013. № 1(10). С. 122 – 125.
- 34.Мелаш В., Ковальчук К. Теоретико-методологічні засади формування екологічної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2013. № 1(10). С. 118–121.
- 35.Методика ознайомлення дітей з природою : хрестоматія / наук. ред. та упоряд. Н. М. Горопаха. Київ : ВД «Слово», 2012. 432 с.
- 36.Науменко Т. С. Психолого-педагогічні механізми сприймання авторських казок природознавчого змісту дітьми старшого дошкільного віку в контексті екологічного виховання. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім.. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 5. С. 117–121.
- 37.Ніколаєнко В. М. Екологічне виховання в ДНЗ. 2–6 років. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 208 с.
- 38.Онопрієнко В. Екологічна освіта та виховання в дошкільних дитячих закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 327–341.
- 39.Ошуркевич Н. Сучасні педагогічні технології формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний*

- процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка. 2018. № 1-2(60-61). С. 65–72.*
- 40.Пасічник А., Бєлова В. Казка як засіб розвитку словесної творчості. *Дошкільне виховання. 2009. № 10. С. 11–12.*
- 41.Письменна І. М. Екологічна казка як методичний засіб формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. *Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації* : матеріали Всеукр. онлайн-конф. з міжнар. участю (30 травня 2023 р.. м. Чернігів). Чернігів, 2023. С. 54–56.
- 42.Письменна І. М. Роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. *Сучасна освіта: перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців та студ. (28 березня 2023 р., м. Чернігів). Чернігів, 2023. С. 33–35.
- 43.Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників : метод. посібник. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. 173 с.
- 44.Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посібник до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ : Світич. 2010. 144 с.
- 45.Розгон В. В. Інноваційні технології екологічної освіти дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 80, т. 2. С. 96–100.*
- 46.Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. – 221 с.
- 47.Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Інноваційна педагогіка. 2021. Вип 31. Т. 2. С. 163–169.*

48. Fullan M. & Scott G. Education PLUS. New Pedagogies for Deep Learning.
URL: <https://www.michaelfullan.ca/wp-content/uploads/2014/09/Education-Plus-A-Whitepaper-July-2014-1.pdf>
49. Marzano R. J. & Abbot S. D. Teaching in a Competency-Based Elementary School. URL: <https://www.marzanoresources.com/teaching-in-a-competency-based-elementary-school.html>
50. McClelland D. C. Testing for Competence Rather Than for “Intelligence”. *American Psychologist*. 1973. January. URL: <https://www.therapiebreve.be/documents/mcclelland-1973.pdf>
51. Raven J. The Competency Models. URL: https://www.researchgate.net/publication/242566220_The_McClellandMcBer_Competency_Models

Письменна І. М. Формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок. 012 Дошкільна освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2024.

Анотація. Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню методики формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі казок: зокрема, на основі аналітики змісту нормативних документів та чинних в українській дошкільній ланці освітніх програм, наявного стану реалізації екологічних заходів у діяльності ЗДО, рівня залученості батьків до освітньо-виховної роботи ЗДО, наявності сучасних матеріалів та ресурсів тощо визначено, що у процесі формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку превалює інформаційно-змістовий та мотиваційно-цільовий компоненти, тоді як операційно-діяльнісний і практично-рефлексивний компоненти, а також питання інтеграції екологічної тематики та моніторингу якості екологічної освіти часто залишаються поза увагою вихователів; обґрунтовано дидактично-методичні засади використання різних видів казок (народних, авторських, екологічних) у процесі формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку; розроблено комплекс критеріїв оцінювання сформованості екологічної компетентності у старших дошкільників та систему занять відповідного спрямування на основі екологічних казок; здійснено діагностику вихідного та після експериментального рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку за допомогою експериментального навчання на основі екологічних казок; визначено основні методичні алгоритми та рекомендації щодо застосування казок з екологічною тематикою в освітньо-виховній роботі вихователя ЗДО.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, екологічна компетентність, екологічне виховання, казка, народна казка, авторська казка, екологічна казка.

Pysmenna I. M. The Environmental Competence Formation in Senior Preschoolers on the Basis of Fairy Tales. 012 Preschool Education. T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», 2024.

Abstract. The qualification work is dedicated to the study of formation of environmental competence in senior preschoolers based on fairy tales: in particular, based on the analysis of the content of regulatory documents and educational programs in force in the Ukrainian preschool institutions, the current state of implementation of environmental measures in the work of preschool education institutions, the level of parental involvement in the work of educational institutions, the availability of modern materials and resources, etc., it has been determined that in the process of forming environmental competence in senior preschoolers the information-content and motivational-target components prevail, while the operational-active and practical-reflective components, as well as the issue of the integration of environmental topics and monitoring the quality of environmental education are often overlooked by educators; the didactic and methodological principles of using different types of fairy tales (folk, author's, environmental) in the process of forming environmental competence in senior preschoolers have been substantiated; a complex of criterion-level assessment of the formation of environmental competence in senior preschoolers and a system of classes of the appropriate direction based on environmental fairy tales have been developed; the diagnosis of the initial and post-experimental level of the formation of environmental competence in senior preschoolers has been carried out with the help of experimental teaching based on environmental fairy tales; the main methodical algorithms and recommendations for the use of fairy tales with an ecological theme in the educational work of a teacher of special education have been determined.

Key words: senior preschool children, environmental competence, environmental education, fairy tale, folk tale, author's fairy tale, ecological fairy tale.

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік авторських казок з екологічної проблематики для дітей старшого дошкільного віку

1. Сухомлинський В. «Зрубали вербу»
2. Коломієць Т. «Берізка»
3. Вовк Б. «Чиї квіти найгарніші?»
4. Крушельницька О. «Три мурашки»
5. Сухомлинський В. «Сонце і сонечко»
6. Сухомлинський В. «Як жайворонок прощався з друзями»
7. Єдигей В. «Ластівки»
8. Чапліна В. «Хто як зимує»
9. Григор'єва О. «Риби»
10. Сухомлинський В. «Зайчик і горобин»
11. Сухомлинський В. «Як синичка будить мене»
12. Харчук Б. «На лісовій галявині»
13. Ярмиш Ю. «Чому синичка повеселішала»
14. Сухомлинський В. «Де беруться бурульки»
15. Бачинський Л. «Як звірята рятуються від голоду»
16. Онісімова «Казка про яблуню та ялинку»
17. Прокопенко І. «Як жолудь дубом став»
18. Чапліна В. «Хто як весну зустрічає»
19. Сухомлинський В. «Весняний вітер»
20. Прішвін М. «Весна»
21. Бунець О. «Горобчики»
22. Забіла Н. «Ластівки»
23. Біанкі В. «Зозуля»
24. Жураховський С. «Врятували березу»
25. Полтава Л. «Де живуть наші птахи»
26. Сухомлинський В. «Дивний мисливець»

Додаток Б**Опитувальник для визначення рівня сформованості екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку**

Інструкція: «Вітаю! Я хочу поговорити з тобою про те, чому ти навчився у нашому садочку, що нового дізнався на наших заняттях. Давайте ми будемо працювати так: я тобі буду ставити різні цікаві запитання, а ти спробуєш на них відповісти. Якщо ти згоден, то тоді почнемо».

1. Які рослини можна знайти у лісі (у саду, на городі, на вулиці)?
2. Що робить сонце для рослин?
3. Які тварини літають?
4. Чим корисні пташки?
5. Для чого люди взимку підгодовують пташок та інших тварин?
6. Для чого ми в садочку поливаємо квіти?
7. Чому не можна розкидати сміття?
8. Чому тих, хто погано ставиться до тварин, ламає дерева, кущі, ніхто не любить і не поважає?
9. Що ти відчуваєш, коли на твоїх очах хтось ображає тваринку?
10. Що ти зробиш, якщо побачиш, що хтось не закрив кран з водою?
11. Що ти відчуваєш, коли допомагаєш тваринкам (випускаєш на волю метелика, збираєш насіння і крихти для пташок тощо)?
12. Чому важливо не заважати тваринам у природі, не втручатися в їхнє життя?
13. Що ми можемо зробити, щоб допомогти природі?
14. Як можна берегти воду?
15. Що трапиться, якщо ми будемо викидати сміття у ліс або річку?
16. Що ми повинні робити, щоб природа навколо нас ставала ще красивішою і щедрішою?

Підрахунок результатів проводиться за бальною системою: якщо дитина дає 3 і більше правильних (адекватних) відповідей на кожне запитання, вона отримує 3 бали, якщо 2 правильні відповіді – 2 бали, якщо менше 2 або неправильні відповіді – 1 бал. Загальна кількість балів є сумою балів по окремим питанням. Кількість набраних балів відповідає наступним рівням сформованості екологічної компетентності: 48 балів – високий рівень сформованості екологічної компетентності, 32 – 47 балів – середній рівень сформованості екологічної компетентності, 16 – 31 – низький рівень сформованості екологічної компетентності.

Додаток В**Конспект заняття з формування екологічної компетентності
у дітей старшого дошкільного віку на основі екологічної казки**

Тема: Сонечко і дощик – наші друзі

Мета: навчальна – розширювати знання дітей про природні явища та їх вплив на довкілля, розвивальна – розвивати допитливість, цікавість до природних явищ, навички спостереження за ними, дрібну моторику, творчість, фантазію, уяву; виховна – сприяти формуванню екологічної свідомості, вмінню виражати свої емоції та розуміти емоції інших, доброзичливість, готовність до гуманних вчинків.

Тип заняття: розвивальне, комплексне.

Обладнання та матеріали: аудіофрагмент із записом дощу, відеофрагмент «Краплинка і сонечко» (YouTube), ілюстративний матеріал, ноутбук, папір, кольорові олівці.

Хід заняття:

Привітання:

Доброго ранку, сонце привітне!

Доброго ранку, небо блакитне!

Доброго ранку, у небі пташки!

Доброго ранку тобі і мені!

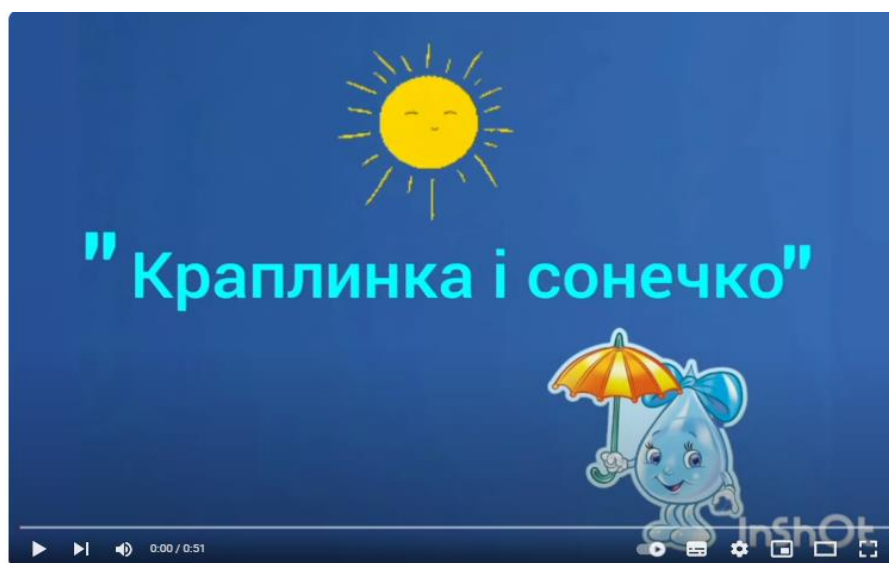
Вихователь: Діти, сьогодні у нас незвичайне заняття. Ми усі разом вирушимо на зустріч із цікавими казковими героями. Тож давайте пройдемо до наших стільчиків-літачків, сядемо на них і закриємо оченята. Нумо послухаємо, як хтось хоче нам щось сказати... (звучить аудіозапис звуків дощу). А тепер давайте відкриємо очі і спробуємо відгадати, хто ж це з нами говорив?

Діти вгадують звуки дощу.

- Дітки, чи подобається вам дощик? Чому?
- А хто з вас боїться дощу?

- Що відбувається під час дощу у лісі, у місті (селі)?
- Чи всі істоти у природі люблять дощ, як ви вважаєте?
- А що було б, якби на всій нашій планеті Земля перестали йти дощі?
- Так, я бачу, що серед вас є ті, хто любить дощик, і ті, хто його часом боїться. А тепер давайте подивимося, як два наших гарних звірятка – Їжачок і Зайчик посперечалися про дощик.

Демонструється відеофрагмент «Краплинка і сонечко».

Обговорення побаченого і почутого:

Дітки, що нового ви дізналися з цього відео? Хто ж із звірятко помилявся щодо дощику? А якби ви були на місці Зайчика, як би ви переконували Їжачка у корисності дощику? Для чого у природі потрібна вода? Хто нею користується? Як ви думаєте, чи усяка водичка – чиста і брудна є корисною для тварин і рослин? Як ви користуєтеся водою вдома?

Мовленнєва гра «Сонечко яке?», «Дощик який?»

Давайте скажемо «Щиро дякуємо!» кожній краплинці води і кожному промінчику сонця, що вони завжди поруч з нами, допомагають усім живим істотам на Землі.

Малювання: - Дітки, як ви думаєте, коли Зайчик та Їжачок повертатимуться від нас до лісу, може, варто їм подарувати наші малюночки? Давайте зараз половина з вас намалює сонечко для Їжачка, а інша половина – дощик для Зайчика. Так вони запам'ятають, що у цьому дитячому садочку дуже гарні й добрі діти, і ще багато разів завітають до нас із новими розповідями про життя у природі.

Діти малюють малюнки, вихователь в кінці заняття показує, що вони усі разом подарують звірятам, і підбиває підсумки заняття: «Діти, чи сподобалося вам робити приємне для наших гостей з лісу? Чи будете ви тепер уважніше слухати дощик і цінувати сонячні дні? Бо сонечко, як і дощик, - вони для всіх нас, і для людей, і для тварин, і для рослин».

Конспект заняття з формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі авторської казки

Вступна бесіда:

- Діти, давайте разом послухаємо вірш:

Непосидливій краплинці
любо плинути у річці,
Гомоніти у струмочку,
відпочити у ставочку.
А як сонечко пришкварить,
непосида небом марить,
Щоб хмаринкою за вітром
мандрувати понад світом.

- Наповнюються краплинками ріки, озера, моря, океани. А як пригріє сонечко пливуть краплинки мандрувати. Отож відправляємось і ми мандрувати разом з краплинкою.

Казка, почута в природі (автор - Чернявська С.)

Жив-був старий і великий дідусь Океан. Він дуже добрий. А коли сердився, ставав бурхливим та страшним. І було у нього багато–багато маленьких онуків й онучок. Усі вони любили свого дідуся і завжди слухали його – чи потрібно попустувати у великій хвилі або полежати на тихій воді в обіймах дідуся.

Але одного разу найменша і найдопитливіша онучка на ім'я Крапелька запитала в Океана: «Чому ти такий великий?» І дідусь відповів: «У мене багато добрих друзів, і вони мені допомагають бути таким». Крапелька сказала: «Дідусю, познайом мене з ними!» «Добре, але тобі потрібно здійснити подорож! Ти готова?» Крапелька аж підскочила від передчуття захоплюючої пригоди. «Так, так! Дідусю, швидше!» «Перша моя стара знайома - це матінка Сонце. –Допоможи моїй онучці Крапельці подивитися світ!». Сонце ласкаво посміхнулося і протягнуло свій промінець до Крапельки, вибрало відповідну

хмарку і посадило на неї нашу мандрівницю. І наша Крапелька попливла на пухнастій і легкій хмаринці. Вітер підганяв її, і хмарка летіла дуже швидко.

Крапелька летіла, і до неї стали приєднуватися її подружки. Їх ставало все більше і більше. Вони були дуже нетерплячі і незабаром пострибали у воду попустувати. А коли вирішили повернутись, хмарка була вже далеко. Крапелька полетіла далі.

Коли крапелька летіла, вона весь час відчувала, що і дідусь Океан, і ласкаве Сонечко дивляться на неї і допомагають їй. А Крапелька дуже пишалась цим і постійно росла. Незабаром хмарка долетіла до високого берега. Дідусь Океан попрощався з онучкою і сказав: «Ти стала така доросла, що я відпускаю тебе у велику подорож по землі. Допомогати будуть тобі Вітер і Сонце. Щасливого шляху тобі, онучко!»

На землі Крапелька побачила великі сніжні гори і вирішила на них подивитися ближче. А далі зразу ж перетворилася на сніжинку, тому що в горах було дуже холодно. Крапельці не хотілося залишатися там назавжди, і вона потекла крізь землю. Потім випірнула джерельцем, попливла у річку і з радістю потрапила в обійми свого могутнього дідуся Океана: «Ну як, зрозуміла, чому я такий великий?»

Запитання для обговорення:

1. Як називається казка?
2. Хто головний герой казки?
3. Про що ви дізналися з казки?
4. З якими друзями познайомив Крапельку дідусь Океан?
5. Як ви думаєте, як виглядала б наша планета, якби на ній не стало води?

Вправа «Фантастичні перетворення»: – Дітки, уявіть, що ви – краплинка. Куди ви помандруєте? У вигляді кого?